ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΈΤΟΣ Δ'. ΑΡΙΘ. 43	*Ἐν Πειραιεῖ Ἰανουάριος* 1887	ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΤΙΝΕΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΑΝΝΕΤΟΥ

(Ἴδε συνέχειαν ἐν προηγ. φυλλαδίῳ)

ΖΕΑ (πασᾶ-λιμάνι), ὁ δεύτερος τῶν τριῶν *αὐτοφυῶν* λιμένων, κακῶς ὀνομαζόμενος Μουνιχία, ὡς ἀνωτέρω ἀπεδείξαμεν, περικλείεται τὸ μὲν ὑπὸ τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ λόφου Μουνιχίας· «*Μουνιχία καὶ Ζέα λιμένες ἕτεροι τοῦ Πειραιῶς*» (Τιμ. λεξ. Πλάτ.) «Ζέα· ἡ Ἑκάτη παρ' Ἀθηναίοις καὶ εἷς τῶν ἐν Πειραιεῖ λιμένων, οὕτω καλούμενος ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῆς ζειᾶς· ἔχει δὲ ὁ Πειραιεὺς λιμένας τρεῖς κλειστούς» (Ἡσύχ. ἐν λ. Ζέα). Ὁ **Ulrichs** (σ. 438) φρονεῖ ὅτι ὁ λιμὴν ἔλαβε τὸ ὄνομα οὐχὶ ἐκ τοῦ καρποῦ τῆς ζειᾶς, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἑκάτης, ἥτις ἐλατρεύετο ὑπὸ τὸ ὄνομα Ζέα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἑκάτη ἦτο συνώνυμος τῇ Ἀρτέμιδι, φρονῶ ὅτι ὁ λιμὴν ὠνομάσθη ἐκ τοῦ οὐ πόρρω τοῦ λιμένος τούτου κειμένου ἱεροῦ τῆς Μουνιχίας Ἀρτέμιδος πρὸς διαστολὴν τοῦ ἑτέρου λιμένος Μουνιχίας· ὥστε ἀμφότεροι οἱ λιμένες Ζέα καὶ Μουνιχία ἔλαβον τὸ ὄνομα ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θεᾶς· (πρβ. Ἀργοναυτ. 938, *Ἀμφί τε Μουνιχίας Ἑκάτης*). Ὁ λιμὴν οὗτος ἦν ἄξιος λόγου διὰ τοὺς 194 νεωσοίκους (ὅρα φυλλ. 43), ὧν κρηπιδώματα πολλαχοῦ ἐν αὐτῷ διακρίνονται, μάλιστα δὲ παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην, γενομένης τὸ παρελθὸν ἔτος σκαφῆς ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, ἐγνώσθη τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος τῶν νεωσοίκων, διότι καὶ αἱ ἐσχάραι, ἐφ' ὧν ἐσύροντο αἱ νῆες, καὶ οἱ κίονες, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο ἡ στέγη ἀνεφάνησαν (ὅρα διάγραμμα ἐν τοῖς Πρακτ. τῆς Ἀρχ. Ἑτ. 1886). Ἐν τῇ σκαφῇ ταύτῃ εὑρέθη καὶ τετράγωνος λίθος, φέρων ἐπιγραφὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, (Ἀρχ. Ἐφ. 1885 σ. 88—9) καὶ πλὰξ φέρουσα ὄφιν ἀνάγλυφον καὶ τεμάχιον ὁμοίας πλακὸς φέρον μέρη μικρὰ σπείρας ὄφεως, ἔτι δὲ καὶ δύο ἀνάγλυφα λίθου λευκοῦ, ὧν τὸ μὲν φέρει ἐπιγραφὴν ΔΙΠ ΦΙΛΙΩΙ (Ἀρχ. Ἐφ. σ. 70), τὸ δὲ ΔΙΠ ΜΙΛΙΧΙΩ (ὅρα Πρακ. Ἀρχ. Ἑταιρ. 1885). Ἐκ τῶν εὑρημάτων τούτων δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οὐ πόρρω τῶν νεωσοίκων καὶ παρὰ τὸ θέατρον Τσόχα ἔκειτο τὸ ἱερὸν τοῦ ἐν Πειραιεῖ Ἀσκληπιοῦ «δύο γὰρ εἰσὶν (Ἀσκληπιοί), ὁ μὲν ἐν ἄστει, ὁ δὲ ἐν Πειραιεῖ» (Πολ. σχ. Ἀριστ. ἐν Πλούτ. 621). Ἐνταῦθα ἀνευρέθη προσέτι δεξαμενὴ ἐπὶ βράχου ἐσκαμμένη ὁμοία καὶ ἡ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀσκληπιοῦ, καὶ λίθοι μικρὸν διαλείποντες ἀλλήλων κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν κεῖνται ἴσως χάριν ἀναθημάτων. Ὀλίγῳ δὲ περαιτέρω τούτου παρὰ τὸ θέατρον διεσώζετο πρὸ μικροῦ τοῖχος ἀρχαίου οἰκοδομήματος, καὶ ἔτι περαιτέρω πρὸς τὴν θάλασσαν δίκην σκοπιᾶς *Σηκὸς* ἐκ βράχου λελαξευμένου, κεχρισμένος ἐντὸς δι' ἀμμοκονίας, ἐφ' ἧς διεσώζετο χρῶμα ἐρυθρόν. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὅτι ἐντὸς τοῦ τόπου τούτου, ἔνθα καὶ λατομεῖον ἦν, ὑπῆρχε τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ πλησίον ἀλλήλων τὸ τοῦ **Φιλίου** καὶ **Μειλιχίου Διός**, ὡς καὶ ὁ **E. Curtius** καὶ **J. A. Kaupert** φρονεῖ (**Karten von Attika** σ. 60—1).

Οὐ πόρρω τοῦ μυχοῦ τοῦ λιμένος τούτου ἀπὸ τῆς οἰκίας Ἀρβανιτάκη, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βούλγαρη ἢ Γεροκομείου κειμένης, κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν μέχρι τῆς οἰκίας Ἀντ. Γαλότση

ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀνδρούτσου, ἤτοι ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐξετείνετο κατὰ μῆκος τεσσάρων πλέθρων ἡ *Σκευοθήκη τοῦ Φίλωνος* (Στρ. 395)· τοῦτο δὲ γινώσκομεν τὸ μὲν ἐκ τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἀρβανιτάκη εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ γέγραπται τὸ συμβόλαιον τῆς ἐν Ζέᾳ Σκευοθήκης, τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐν τοῖς θεμελίοις τῆς οἰκίας Γαλότση εὑρεθέντος *Προπύλου δημοσίου* ὅρου καὶ σειρᾶς τοίχου ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς χωρούσης (ὅρα Παρνασ. Ε. σ. 1094)· διότι κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ὁ Φίλων ὤφειλε ν' ἀρξίσῃ τὴν οἰκοδομὴν τῆς Σκευοθήκης ἀπὸ τοῦ προπυλαίου, τοῦ ἐξ ἀγορᾶς (τῆς ἱπποδαμείου)· «*ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ Προπυλαίου τοῦ ἐξ ἀγορᾶς προσιόντι ἐκ τοῦ ὄπισθεν τῶν νεωσοίκων τῶν ὁμοτεγῶν, μῆκος τεττάρων πλέθρων, πλάτος πεντήκοντα ποδῶν καὶ πέντε σὺν τοῖς τοίχοις*» (ὅρα φυλλ. 43, σ. 674).

Ὁ **Leake** (σ. 393, 396) λέγει ὅτι εἶδε πλησίον τοῦ μυχοῦ τοῦ λιμένος τούτου τὰ θεμέλια ἐπιμήκους κτιρίου, θραύσματα δωρίων κιόνων, ἐχόντων διάμετρον 2 $^1/_2$ ποδῶν, καὶ τριγλύφους δωρίων θριγκῶν ἀναλόγου ἐκτάσεως.

Τὸ θαυμαζόμενον κατὰ Πλούταρχον τοῦτο ἔργον κατέκαυσεν ὁ πυρὶ ἐρημώσας τὸν Πειραιᾶ Σύλλας πρὸς αἰώνιον μνημόσυνον αὐτοῦ, «*εἶχε δὲ καὶ τὸν Πειραιᾶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ὁ Σύλλας καὶ τὰ πλεῖστα κατέκαυσεν, ὧν ἦν καὶ ἡ Φίλωνος ὁπλοθήκη, θαυμαζόμενον ἔργον*» (ἐν β. Σύλλα 14). «ὁ δὲ Σύλλας τὸν Πειραιᾶ τοῦ ἄστεως μᾶλλον ἐνοχλήσαντα οἱ κατεπίμπρη, φειδόμενος οὔτε τῆς ὁπλοθήκης, οὔτε τῶν νεωσοίκων, οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν ἀοιδίμων» (Ἀππ. Π. Μιθρ. 41. πρβ. καὶ Πλιν. φ. ἱστ. XXXV 6, 38). Ἔτι δὲ περὶ Ὁπλοθ. καὶ Φίλωνος πρβ. Πλιν. φ. ἱστ. 7, 37 καὶ **Vitr.** 7 ἐν Προλεγ.

Πλησίον τῆς Σκευοθήκης ἔκειτο ἡ ἀγορά, ἣν Ἱπποδάμειαν ἐκάλεσαν πρὸς τιμὴν τοῦ ῥυμοτομήσαντος τὴν πόλιν ἀρχιτέκτονος Ἱπποδάμου «ὃς τὴν τῶν πόλεων διαίρεσιν εὗρε καὶ τὸν Πειραιᾶ κατέτεμεν» (Ἀριστ. Πολ. II 8· πρβ. Δημ. πρὸς Τιμ. 1190. Φωτ. Ἀρπ. Σουΐδ. ἐν λ. Ἱππολ. ἀγορ.). Ἔκειτο δὲ κατὰ μὲν τὸν Παυσανίαν (I 1, 3) ἀπωτέρω τοῦ λιμένος Πειραιῶς, κατὰ δὲ τὸν Ξενοφῶντα (II, IV. 11) ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τῆς Μουνιχίας, κατὰ δὲ τὴν προμνημονευθεῖσαν ἐπιγραφὴν οὐ πόρρω τῆς Σκευοθήκης «ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ προπυλαίου τοῦ ἐξ ἀγορᾶς προσιόντι». Κατὰ πᾶσαν λοιπὸν πιθανότητα ἔκειτο αὕτη ἐπὶ τῆς λεωφόρου Μουνιχίας μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἀθηνᾶς καὶ Τσαμαδοῦ, ὡς δυναμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν πρὸ τινων ἐτῶν μεγάλην κατεχόντων ἔκτασιν θεμελίων μεγάλου οἰκοδομήματος, ὧν τὰ πλεῖστα ἤδη ἐξηφανίσθησαν ἐν τῇ ῥυμοτομίᾳ τῆς λεωφόρου Μουνιχίας.

Βορειοανατολικῶς τῆς Ἱπποδαμείας ἀγορᾶς, κατὰ τὸ πέρας τῆς ὁδοῦ Ἄρεος ἐπὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος τῆς Μουνιχίας, ἀνεσκάφη πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν μέρος τοῦ ὑπὸ τῶν συγγραφέων μνημονευομένου *ἐν Πειραιεῖ* Διονυσιακοῦ θεάτρου (Θουκ. VIII, 93 Ξεν. II, IV, 32. Λυσ. κατὰ Ἀγορ. 37, 55), περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ὁποίου διασώζεται ἔτι τὸ ψήφισμα ἐν ταῖς ἐκδοθείσαις ὑπὸ **Boeckh** ἐπιγραφαῖς, (**Corp. Inscr. Graec.** 102.) Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἐὰν ἀνεσκάπτετο ὅλον τὸ θέατρον καὶ μείζων ἐλαμβάνετο πρόνοια περὶ αὐτοῦ, διότι δυστυχῶς ἐκαλύφθη πάλιν ὑπὸ τῶν χωμάτων καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀφανῆ κατάστασιν.

Πλησίον τοῦ θεάτρου κατὰ τὸν **Leake** (σ. 391· πρβ. καὶ Χάρτην **E. Curt.** καὶ **Kaupert**) ἔκειτο ὁ ναὸς τοῦ Διονύσου ἔνθα ἐτελεῖτο, ὡς προείπομεν, (ὅρα 43 φυλ. Ἀπόλ.), ἡ πάνδημος ἐν Πειραιεῖ ἑορτὴ καλουμένη Διονύσια ἢ Πείραια· τούτοις παράβαλε καὶ τὰ «*ὅταν ἡ πομπὴ ᾖ τῷ Διονύσῳ ἐν Πειραιεῖ*» (Δημ. κατὰ Μειδ. 10) «ὅταν ποιῶσιν οἱ Πειραιεῖς τὰ Διονύσια», (**Boeckh, Corp. Inscr. Graec.** 101)· «*ἐπιμεληθῆναι τοὺς ἀγορανόμους τῶν ὁδῶν τῶν πλατειῶν, ᾗ ἡ πομπὴ πορεύεται τῷ Διὶ τῷ Σωτῆρι καὶ τῷ Διονύσῳ*» (Ἀθήν. Ϛ' σ. 158 στ. 21, 31· πρβ. καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. 1884 σ. 39—50). Ἐκ τῆς προμνημονευθείσης ἐπιγραφῆς (**Boeckh, C. I. G.** 101) μανθάνομεν ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Πειραιεῖ καὶ ἱερὸν τῆς Ἑστίας «*ἀναγράψαι δὲ τὸ ψήφισμα ἐν στήλῃ λιθίνῃ καὶ στῆσαι ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἑστίας*» ὅπερ ὁ **Curtius** καὶ **Kaupert** σημειοῦ ὅτι ἦτο ἐν τῇ Ἱπποδαμείᾳ ἀγορᾷ, ὡς καὶ τὸ μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν Θησεῖον (**Boeckh, I. G.** 103) εἰς τὴν θέσιν Ταμπούρια Καραϊσκακη (**Cart von Att.** 61).

Δὲν παρῆλθον πολλοὶ μῆνες μετὰ τὴν σκαφὴν τοῦ προμνημονευθέντος ἐν Μουνιχίᾳ θεάτρου, καὶ ἕτερον θέατρον παρὰ τὴν δυτικὴν ὄχθην τῆς Ζέας ἀναφαίνεται ὑπὸ τὴν σκαπάνην τοῦ ψυχροῦ ῥυμοτόμου κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν ὁδῶν Πραξιτέλους καὶ Φιλελλήνων, ἀκριβῶς καθ' ἣν θέσιν ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι τοπογράφοι σημειοῦσιν. Ὅτι δὲ τοῦτο δὲν εἶνε τὸ ὑπὸ τῶν συγγραφέων μνημονευόμενον ἀρχαῖον θέατρον, ἀλλ' ἕτερον τῶν τελευταίων Μακεδονικῶν χρόνων, τοῦτο οὐ μόνον ἐλύθη ἐξ ἐπιγραφῆς (βρ. Ἀθήν. I, σ. 11) ἀλλὰ καὶ ἐκ λόγων τεχνικῶν καὶ ἄλλων τινῶν εὑρημάτων ἐν τῇ σκαφῇ, ὡς ὀρθῶς ἀποφαίνεται ὁ διευθύνας τότε τὴν σκαφὴν ἐμβριθὴς Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Φίλιος (ὅρα Πρακτ. Ἀρχ. Ἑτ. τοῦ 1881). Πλὴν τῶν ἀναμφισβητήτων τούτων τεκμηρίων ἐσχάτως παρετηρήθη ὅτι ἐπὶ τοῦ πρώτου ἀναβαθμοῦ τοῦ *κοίλου* εἶνε ἐγγεγραμμένος ὁ λατινικὸς ἀλφάβητος, ἑκάστου λίθου φέροντος ἀνὰ ἓν στοιχεῖον.

Παρὰ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν ὄχθην τῆς Ζέας σώζονται ἴχνη τείχους, ἅπερ πρὸ χρόνων ἐξετείνοντο ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀρτέμιδος πρὸς νότον τοῦ θεάτρου. Μοὶ φαίνεται ὅτι τὸ τεῖχος τοῦτο ἐγένετο ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, συνδέον τὸν μέγαν λιμένα μετὰ τῆς Ζέας, ὅτε ἐθεωρήθη περιττὴ ἡ φύλαξις τοῦ ἀκατοικήτου καταστάντος μέρους τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου ἕνεκα τῆς ὀλιγανθρωπίας [1] καὶ τῶν πολέμων, οἵτινες κατὰ Στράβωνα (II. 396) «*τὸν Πειραιᾶ συνέστειλαν εἰς ὀλίγην κατοικίαν περὶ τοὺς λιμένας καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς τοῦ Σωτῆρος*».

1) Κατὰ τὸν Leake (σ. 402 σημ.) ἡ ὀλιγανθρωπία καὶ κατάπτωσις τοῦ Πειραιῶς ἤρξατο ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅτε τὰ τείχη μόνον διέμενον, διὸ καὶ Φιλίσκος ὁ ποιητὴς παρωμοίασε τὸν Πειραιᾶ μὲ κάρυον μέγα καὶ κενόν·

«Πειραιεὺς κάρυον μέγ' ἐστι καὶ κενόν».

(Ἀνθολογ. Jacobs XIII σ. 708).

Ὁ ἐπὶ τῆς μεσημβρινοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου ἀμέσως μετὰ τὴν Ζέαν ὅρμος, ἔνθα νῦν τὸ *Τσερλονέρι*, ἐκαλεῖτο Φρεαττύς. Ἐνταῦθα ἦτο τὸ πέμπτον φοινικὸν δικαστήριον, ἐν ᾧ ἀπελογοῦντο ἀπὸ τῆς νεὼς πρὸς τοὺς ἐν τῇ γῇ ἀκροωμένους δικαστὰς οἱ δι' ἀκούσιον φόνον φυγόντες καὶ εἶτα κατηγορούμενοι δι' ἕτερον ἑκούσιον (ὅρα Δημ. κατὰ Ἀριστοκρ. 64[1]). «*Ἔστι δὲ τοῦ Πειραιῶς πρὸς θαλάσσῃ Φρεαττὺς ἐνταῦθα οἱ πεφευγότες, ἢν ἀπελθόντας ἕτερον ἐπιλάβῃ σφᾶς ἔγκλημα, πρὸς ἀκροωμένους ἐκ τῆς γῆς ἀπὸ νεὼς ἀπολογοῦνται. Τεῦκρον πρῶτον λόγον ἔχει Τελαμῶνι ἀπολογήσασθαι μηδὲν ἐς τοῦ Αἴαντος θάνατον εἰργάσθαι* (Παυσ. **I, XXVIII,** 12).

Ὅτι δὲ πείθει ἡμᾶς περὶ τῆς θέσεως ταύτης εἶνε ἡ ἀδιάφορος χρῆσις τῆς λέξεως Ζέας καὶ Φρεαττύος ἐν τοῖς *Ἀνεκδότοις Ἑλληνικοῖς* ὑπὸ **Bekker** (I, σ. 311) «*Ἐν Ζέᾳ τόπος ἐστὶ παράλιος· ἐνταῦθα κρίνεται ὁ ἐπ' ἀκουσίῳ μὲν φεύγων, αἴτιον δὲ ἔχων ἐφ' ἑκουσίῳ φόνῳ*». «Ἐν Φρεαττοῖ· [1] οἱ ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ φεύγοντες, ἐπ' ἄλλῳ δέ τινι κρινόμενοι· οἳ ἐπὶ πλοίῳ ἑστῶτες ἀπολογοῦνται» Πρβ. Φωτ. Μυριόβ. 535. **Ulrichs** σ. 448. **Curt.** καὶ **Caup.** σ. 56. **Curt. Wachsmuth** σ. 326. Ἐνταῦθα διακρίνονται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης ἀναβαθμίδες τινές, δι' ὧν ἴσως οἱ ἀθῳούμενοι ἠξιοῦντο νὰ πατήσωσι τὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς.

ΜΟΥΝΙΧΙΑ (Φανάρι [2]) ὁ τρίτος τῶν τριῶν αὐτοφυῶν λιμένων, ὁ ἔχων τοὺς 82 νεωσοίκους, ὧν κρηπιδώματα ἔτι διασώζονται, περικλείεται ὑπὸ τῶν νοτιοανατολικῶν ἀκτῶν τοῦ ὑπερκειμένου ὁμωνύμου λόφου ἐν σχήματι κόγχης. «*Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος Ἀθηναίοις ὁ μὲν ἐπὶ Μουνιχίᾳ λιμήν, καὶ Μουνιχίας ναὸς Ἀρτέμιδος*» (Παυσ. I, 1, 4). «*Μουνιχία λιμὴν Ἀττικῆς ἀπὸ Μουνίχου* [3] *καὶ ἱερὸν Μουνιχίας Ἀρτέμιδος*» (Στ. Βυζ.) «*οὗ (Πειραιῶς) τὰ ἄκρα Μούνιχος κατασχών, Μουνιχίας Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἱδρύσατο*» (Σουΐδ. ἐν λ. Ἔμβαρος. Ἁρποκρ. ἐν λ. Μουνιχ.) ὅθεν *Μουνίχιον* (σχ. Καλλιμ. Ὕμν. εἰς Ἀρτεμ. 259) καὶ *ἀκταὶ Μουνίχου* ὁ λιμὴν ἐκαλεῖτο «*Μουνίχου δ' ἀκταῖσιν ἐκδήσαντο πλεκτὰς πεισμάτων ἀρχὰς κτλ.*» (Εὐρ. Ἱππ. 758). Ἔτι δὲ Μουνιχία ἐκαλεῖτο οὐ μόνον ὁ λιμὴν ἀλλὰ καὶ ὁ ὑπερκείμενος τούτου λόφος [1] «*Λόφος δ' ἔστιν ἡ Μουνιχία χερρονησιάζων καὶ κοῖλος καὶ ὑπόνομος πολὺ μέρος φύσει τε καὶ ἐπίτηδες ὥστ' οἰκήσεις δέχεσθαι, στομίῳ δὲ μικρῷ τὴν εἴσοδον ἔχων. Ὑποπίπτουσι δὲ αὐτῷ λιμένες τρεῖς· τὸ μὲν οὖν παλαιὸν ἐτετείχιστο καὶ συνῴκιστο ἡ Μουνιχία παραπλησίως ὥσπερ ἡ τῶν Ῥοδίων πόλις*» (Στρ. II, 395).

Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἅπας ὁ λόφος ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦν κατειλημμένος ὑπὸ οἰκιῶν θεατροειδῶς, ὡς ἡ τῶν Ῥοδίων πόλις, ἥτις κατὰ τὸν Διόδωρον ἦτο θεατροειδὴς (XIX, 45· XX, 83). Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ἔκειτο ὁ προμνημονευθεὶς ναὸς ἢ ἱερὸν τῆς Μουνιχίας Ἀρτέμιδος (Ξεν. II., **IV** 11.), ἔνθα πρὸ ἐτῶν καὶ ὅρος τῆς θεοῦ εὑρέθη παρὰ τὸ ἐκεῖ κωδωνοστάσιον τοῦ προφήτου Ἠλία, ἐὰν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη. Ἐνταῦθα κατέφευγον οἱ δι' ἐγκλήματα διωκόμενοι καὶ ὅσοι τῶν χειροτονηθέντων τριηράρχων δὲν ἐδύναντο ἢ δὲν ἤθελον ν' ἀναδεχθῶσι τὰ ἔξοδα τῆς λειτουργίας (Δημ. περὶ Στ. 263. Λυσίας κατ' Ἀγορ. 132. Παράβ. **Ulrichs** σ. 440, λεξ. Γεωγρ. **Smith** ἐν λ. Ἀθῆναι). Ἐνταῦθα κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα «*Τῷ Θρασυβούλῳ νύκτωρ, ἀσελήνου καὶ δυσχειμερίου τοῦ καταστήματος γεγονότος, πῦρ ἑωρᾶτο προηγούμενον, ὅπερ αὐτοὺς ἀπαίσιως προπέμψαν, κατὰ τὴν Μουνιχίαν ἐξέλιπεν· ἔνθα νῦν ὁ τῆς Φωσφόρου βωμός ἐστιν*». (**Strom lib. I. XXIV,** σ. 109—10. Παράβαλε καὶ Σοφοκλέους «*Τάς τε πυρφόρους Ἀρτέμιδος αἴγλας*» ἐν Οἰδ. Τυράνν 216). Ὁ δὲ Καλλίμαχος καλεῖ τὴν Ἀρτέμιδα «*λιμένων ἐπίσκοπον*» «λιμενοσκόπον» (Ὕμν. εἰς Ἀρτ. 39, 259. Ὅρα **E. Curt. de port Athen.** σ. 27. καὶ **Kart. von Att. von Cart. und Kaup.** σ. 61). Πλησίον δὲ τοῦ ἱεροῦ τούτου ἦτο καὶ τὸ Βενδίδειον ἢ τὸ ἱερὸν τῆς Θρᾳκικῆς Βενδῖδος, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος «οἱ δὲ ἐκ τοῦ ἄστεως εἰς τὴν Ἱπποδάμειον ἀγορὰν ἐλθόντες πρῶτον μὲν ξυνετάξαντο, ὥστε ἐμπλῆσαι τὴν ὁδόν, ἣ φέρει πρός τε τὸ ἱερὸν τῆς Μουνιχίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ Βενδίδειον» (II, IV, 11). Παρ' Ἡσυχίῳ «*Βενδῦς ἡ Ἄρτεμις Θρᾳκιστί· παρὰ δὲ Ἀθηναίοις ἑορτὴ Βενδίδεια*». Ἀλλὰ τοῦτό μοι φαίνεται ἀπίθανον πλησίον ἀλλήλων δύο ἱερὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θεοῦ νὰ κεῖνται. Ταύτης ἡ λατρεία φαίνεται ὅτι εἰσήχθη εἰς τὴν Ἀττικὴν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σωκράτους, ὡς δυνάμεθα νὰ

1) Τὸ τοπικὸν ἐν Φρεαττοῖ, ἐξ οὗ ὁ Cobet ἐξοβελίζει τὴν πρόθεσιν ἐν, παρώρμησέ τινας περὶ τὰ γράμματα ἀσχολουμένους νὰ σχηματίσωσιν ἀνύπαρκτον ὀνομαστικὴν Φρεαττώ, ὡς ἐὰν μὴ ἀπήντα ἡ ὀνομαστικὴ Φρεαττὺς παρὰ Παυσανίᾳ. Τὸν τοιοῦτον νεωτερισμὸν θεωρῶ ἄντικρυς ἔγκλημα φιλολογικόν, καὶ οὐδενὶ ἐγγραμμάτῳ ἐπιτρέπεται νὰ πλάττῃ ἀνυπάρκτους λέξεις ἐξ ἀναλογίας καὶ νὰ παραγκωνίζῃ τὰς ἀπαντώσας παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν.

2) Ὁ Leake (σ. 370) εἰκάζει ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβεν ὁ λιμὴν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἔκ τινος παρὰ τὸ στόμιον φανοῦ.

3) Κατὰ τὸν Ἑλλάνικον ὁ Μούνιχος ἦτο υἱὸς τοῦ Παντευκλέους, βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν· ὁ δὲ τόπος οὗτος τὸ πρῶτον κατῳκήθη ὑπὸ τῶν Μινυῶν τοῦ Ὀρχομενοῦ, οἵτινες κατέφυγον ἐνταῦθα, ἐκδιωχθέντες τῆς Βοιωτίας ὑπὸ τῶν Θρᾳκῶν (Ἑλλάν. ἐν σχ. Δημ. σ. 148. Διοδ. Ἀποσπ. Ἀμφ. 7. Ἁρποκ. Σουΐδ. ἐν λ. Μουν. Ὅρα Leake 365 σημ. E. Curt. De portubus Athen. σ. 27).

1) Παρ' Ἡροδότῳ Μουνιχία φαίνεται ὅτι ἐκαλεῖτο καὶ ἅπασα ἡ Πειραϊκὴ χερσόννησος «Ἀνὴγον δὲ οἱ ἀμφὶ τὴν Κέον τε καὶ τὴν Κυνόσουραν τεταγμένοι (Πέρσαι), κατεῖχόν τε μέχρι Μουνιχίης πάντα τὸν πορθμὸν τῇσι ναυσί» (VIII. 76. Παράβ. Ulrichs 439 σημ.). Τούτου δὲ ἕνεκα ὁ Leake (σ. 378, 403) ἅπασαν τὴν Πειραϊκὴν χερσόνησον καὶ τὸν παρ' αὐτὴν λιμένα Ζέαν ἐκάλεσε Μουνιχίαν, Φάληρον δὲ τὴν Μουνιχίαν.

εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ Πλάτωνος (Περὶ Πολ. 1) ἡ δὲ ἑορτὴ ἐκαλεῖτο Βενδίδεια καὶ ἐτελεῖτο κατὰ τὴν 19ην ἢ 20ὴν Θαργηλιῶνος καὶ ὡμοίαζε τοῖς Διονυσίοις, ὡς ὁ Στράβων περιγράφει (470. Παράβαλε **Leake** σ. 395 σημ. Λεξ. Ἀρχαιολ. **Smith** ἐν λ. Βενδ.).

Ὀλίγον κατωτέρω τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου μεσημβρινοδυτικῶς καὶ σχεδὸν κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ Τσαμαδοῦ σώζονται ἔτι θεμέλια ἀρχαίου κτιρίου καὶ περαιτέρω κατὰ τὴν γενομένην πρὸ ἐτῶν τινων ῥυμοτομίαν πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς οὐ πόρρω τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου εὑρέθησαν θεμέλια κτιρίου καὶ πλεῖσται πλάκες μήκ. 1,50 γ. μ. καὶ πλ. 0,50 πωρίου λίθου μετὰ κανονικῶν ῥαβδώσεων τεσσάρων δακτύλων πάχους, ἅτινα κατ' ἐμὲ εἰς ἱερὸν μᾶλλον ἢ εἰς ἰδιωτικὸν κτίριον ἀνῆκον· τίς οἶδεν ἐὰν ἐνταῦθα δὲν ἦτο τὸ ἕτερον τῶν μνημονευθέντων ἱερῶν. Ἄξιος μνείας εἶνε καὶ ἡ ἐπὶ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ἀνδρομήκης σῆραγξ, κοινῶς λεγομένη *σπηλιὰ τῆς Ἀρετούσας*, ἥτις διατρυπῶσα τὸν λόφον ἐγκαρσίως καταλήγει διὰ βαθμίδων εἰς δύο αἰθούσας. Φρονῶ δὲ ὅτι εἰς τὴν διεύθυνσιν, τὸ πλάτος καὶ μῆκος ταύτης κατὰ τὸ πλεῖστον συνετέλεσεν αὐτὴ ἡ φύσις, διότι πανταχοῦ δὲν φαίνεται ὅλη ὑπὸ ἀνθρωπίνης χειρὸς καὶ σμίλης λελαξευμένη, ὡς τοῦτο παρατηρεῖται καθ' ὅλα τὰ σπηλαιώδη χάσματα καὶ τὰς δεξαμενάς, ὧν γέμει ὁ λόφος, μάλιστα δὲ καθ' ὅλην τὴν μεσημβρινοδυτικὴν ὄψιν αὐτοῦ, ἐπιμαρτυροῦν τοὺς λόγους τοῦ Στράβωνος «*λόφος δ' ἔστιν ἡ Μουνιχία . . . . . κοῖλος καὶ ὑπόγομος πολὺ μέρος φύσει τε καὶ ἐπίτηδες ὥστ' οἰκήσεις δέχεσθαι*». Ὑποθέτω ὅτι ἡ σῆραγξ αὕτη ἦτο πανάρχαιοι τάφοι τῶν Μινυῶν, ὡς ἐν Ναυπλίᾳ κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν κλιτὺν τοῦ Παλαμηδίου (Στρ. II. 369) ἢ ἐχρησίμευε πρὸς συναγωγὴν ὕδατος ὡς καὶ αἱ ἄλλαι αἱ περὶ τὴν Μουνιχίαν δεξαμεναί. Ἐὰν τις ἐπισταμένως ἐξετάσῃ τὸν σηραγγῶδη τοῦτον λόφον, πείθεται ὅτι ἐν τούτῳ ἦν καὶ τὸ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Ἁρποκρατίονος Σηράγγιον, ἔνθα κακοῦργοι ἐκρύπτοντο καὶ ἴσως τοῦτο αἰνίττεται ὁ Δημοσθένης λέγων «*Ἔστιν ἐργαστήρια μοχθηρῶν ἀνθρώπων συνεστηκότων ἐν τῷ Πειραιεῖ*» (πρὸς Ζηνόθ. 885, πρβ. Σουίδ. Ἡσύχ. Φωτ. ἐν λ. Σηραγγ.).

Τὸ ὀχυρὸν καὶ ἐπίκαιρον τοῦ λόφου οὐ μόνον πρὸς τὸν Πειραιᾶ ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας *λέγεται ὁ Ἐπιμενίδης ἰδὼν καὶ καταμαθὼν πολὺν χρόνον εἰπεῖν πρὸς τοὺς παρόντας ὡς τυφλόν ἐστι τοῦ μέλλοντος ἄνθρωπος· ἐκφαγεῖν γὰρ ἂν Ἀθηναίους τοῖς ἑαυτῶν ὀδοῦσιν, εἰ προήδεσαν ὅσα τὴν πόλιν ἀνιάσει τὸ χωρίον* (Πλ. 6. Σόλ. 12. Διογ. Λαέρτ. I. 114).

Καὶ ὄντως τὴν προφητείαν ταύτην τοῦ Ἐπιμενίδου βλέπομεν ἐπαληθεύουσαν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις, ὅτε καὶ τὸ Δωδωναῖον μαντεῖον τοῖς Ἀθηναίοις ἐμαντεύσατο «*τὰ ἀκρωτήρια τῆς Ἀρτέμιδος φυλάσσειν, ὅπως ἄλλοι μὴ λάβωσιν*» (Πλ. 6. Φωκ. 28), διότι ὁ κρατῶν τῆς Μουνιχίας οὐ μόνον τοῦ Πειραιῶς ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν Ἀθηνῶν ἐδέσποζεν (πρβ. **Cornel. Nep. Phoc. 2. Themist. 6**). Οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον ἐπιθυμοῦντες νὰ καταβάλωσι τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν Ἀθήναις τριάκοντα ξυνεσπειράθησαν περὶ τὴν Μουνιχίαν (Ξεν. **II, IV,** 11). Οἱ διάδοχοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατέχοντες τὴν Μουνιχίαν ἐτήρουν εἰς ὑπακοὴν τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἡ δὲ πρώτη Μακεδονικὴ φρουρὰ ἐτοποθετήθη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀποτυχόντων τῶν Ἀθηναίων ἐν Κρανῶνι (τῷ 322 π. Χ.) τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ ν' ἀποτιναξωσι τὸν Μακεδονικὸν ζυγόν (Πολυβ. 9, 29. Διόδ. **XVIII,** 18. Παυσ. Ἀττ. I. **XXV,** 4. Πλ. 6. Δημ. 28. Φωκ. 28) Ὑπὸ τῆς ἐν Μουνιχίᾳ φρουρᾶς ὑποστηριζόμενος ὁ Φωκίων διηύθυνε τὰς Ἀθήνας μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀντιπάτρου (318 π. Χ.), καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς διὰ Μακεδονικῆς φρουρᾶς ἐν Μουνιχίᾳ ὑπὲρ τὰ δέκα ἔτη ἦρξε τῶν Ἀθηναίων, βασιλεύοντος τοῦ Κασσάνδρου, διαδόχου τοῦ Ἀντιπάτρου. Δημήτριος δὲ ὁ Πολιορκητὴς καταλαβὼν διὰ πολιορκίας τὴν Μουνιχίαν ἐξεδίωξε τὸν Φαληρέα (τῷ 307 π. Χ.) καὶ ἠλευθέρωσε τὰς Ἀθήνας ἐκ τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη· ἐπιστρέψας δὲ οὗτος ἐκ τῆς Ἀσίας (τῷ 299) μετὰ τὴν ἧτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐγκατέστησε πάλιν φρουρὰν ἐν Μουνιχίᾳ καὶ Μουσείῳ. Αὗται δὲ αἱ φρουραὶ ἐξεδιώχθησαν ἐξ ἑκατέρων τῶν φρουρίων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, στρατηγοῦντος τοῦ Ὀλυμπιοδώρου, ἀφ' οὗ ὁ Δημήτριος ἀπεστερήθη τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου τῷ 287 π. Χ. (Παυσ. I. **XXV,** 4. **XXVI,** 1. Διόδ. **XVIII,** 48, 74. XX, 45. Πλ. 6. Δημ. 8, Φωκ. 31). Κατὰ τὸν πλεῖστον χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντιγόνου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δημητρίου τοῦ δευτέρου οἱ Μακεδόνες κατεῖχον τὴν Μουνιχίαν, ἀλλὰ ταχέως μετὰ τὸν θανατον τοῦ Δημητρίου ὁ Ἄρατος ἐξηγόρασε τὴν Μουνιχίαν, τὸν Πειραιᾶ, τὸ Σούνιον καὶ τὴν Σαλαμῖνα ἀντὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ταλάντων (Πλ. 6. Ἀρατ. 34. Παυσ. II, **VIII,** 5). Τέλος παραλείποντες τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ἵνα μὴ μακρηγορῶμεν ἐπὶ ἱστορικῶν γεγονότων, ἅτινα ὁ **Leake** μετ' ἀκριβείας ἐξέθηκεν (σ. 403—411. Πρβ. καὶ Λεξ. Γεωγρ. Ἑλλ. καὶ Ῥωμ, **Smith** ἐν λ. Ἀθῆναι), λέγομεν ὅτι μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατοχῆς τῆς Μουνιχίας οἱ Ἐπιμενίδειοι λόγοι καὶ τὸ Δωδωναῖον Μαντεῖον ἐπηλήθευσαν, καὶ ἡ Μουνιχία ἦτο τὸ προπύργιον τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις καὶ μέχρι σήμερον καλεῖται *Καστέλλα*.

Μετὰ πολυτάρακτον πάροδον τοσούτων αἰώνων, μεστῶν ἐμπρησμοῦ καὶ καταστροφῆς, ἃ ὑπέστη ὁ Πειραιεὺς μόνος ἴσως τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, πᾶς τις πείθεται πόσον δυσχερές ἐστι τὸ ὁρίσαι ἀκριβῶς τὰ ἐν αὐτῷ ἐνδιαιτήματα παροιχομένων θεοτήτων ἢ τὸν τόπον θαυμαζομένου ἔργου τῆς σεμνῆς ἀρχαιότητος, ἀφ' οὗ αἱ ἀθάνατοι Περγαμηναί, τὰ μόνα χρηστήρια, σιγῶσι τῷ μαντευομένῳ ἢ λοξὰ χρησμοδοτοῦσιν, ἕνεκα τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀλλοιώσεως τῶν πραγμάτων.

Τρὶς καὶ τετράκις εὐτυχὴς ἔσομαι ἐὰν αἱ βραχεῖαι αὗται συμβολαί, αἱ γενόμεναι χάριν τῶν ἀπείρως πρὸς τὰ τοιαῦτα

ἐχόντων, χρησιμεύσωσι κατά τι εἰς ἄλλους ἱκανωτέρους καὶ ἐπιτυχεστέρους ἐμοῦ πρὸς ἀκριβέστερον ὁρισμὸν ἐκείνων, ἐν οἷς που παρεξήγησις ἐγένετο, διότι κατὰ τὸν Σωκράτην «*χαλεπὸν οὕτω τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν*».

Ὁ Πειραιεὺς ὡς ἐπίνειον τῶν Ἀθηνῶν οὐ μόνον ἐν τῇ ἀρχαιότητι μεγάλην ἐπίδοσιν ἔλαβεν ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι, ἐκ σμικρῶν καὶ εὐτελῶν ἀρξάμενος, ὡς τοῦτο δειχθήσεται προσεχῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Πειραιῶς, περὶ ἣν ἤδη ἀσχολοῦμαι. Εἰς τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τούτου μεγάλως συνεβάλετο καὶ ἡ πατρικὴ διοίκησις πάντων τῶν Δημάρχων, οὓς εὐημέρησεν ὁ Πειραιεὺς ὑπὲρ πᾶσαν Ἑλληνίδα πόλιν. Διὸ ἀείδιος εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται εἰς τοὺς μεγαλεπιβούλους τούτους ἄρχοντας, δι' οὓς ὑπέστησαν πόνους καὶ ἀγῶνας ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πόλεως, ὧν τὰ ὀνόματα ἡ ἱστορία ἀνεξιτήλοις γράμμασιν ἀναγράψει εἰς τὰς δέλτους τῆς αἰωνιότητος.

Ο ΦΑΥΣΤΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ (*)

— ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ —

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε προηγ. φύλλον).

V

Ἐν τῇ μεταφυτεύσει διανοητικοῦ τινος προϊόντος, καὶ μάλιστα ποιητικοῦ, λαοῦ τινος, ἐπὶ ξένου ἐδάφους, μυρία γενῶνται καὶ προκύπτουσι ζητήματα, κατὰ τὰς ποικίλας ἑκαστοτε ἀναλογίας τῶν οὕτω κοινωνούντων λαῶν, τὴν φύσιν τοῦ προϊόντος καὶ τοὺς χρόνους τῆς παραγωγῆς καὶ μεταφυτεύσεως. Παρὰ τὸ γλωσσικὸν σωρεία ὅλη διαφόρως ἀντιτιθεμένων ζητημάτων ἀναφύεται, ἅτινα ἐπὶ μᾶλλον πολλαπλασιάζονται καὶ συμπλέκονται, ἐφ' ὅσον μείζονος εἶνε λόγου τὸ φιλολογικὸν προϊὸν καὶ καθολικοῦ διαφέροντος, ἐφ' ὅσον διατυπεῖ μεγάλας κοινωνικὰς ἀληθείας, ἢ θίγει καίρια κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα. Βεβαίως οὐδὲ πᾶν διανοητικὸν προϊὸν δύναται νὰ μεταφυτευθῇ καὶ ἐννοηθῇ καὶ ἐπιδράσῃ ἐπί τινος λαοῦ, οὐδὲ πάσης ἐποχῆς ἔργον δύναται ὑπὸ τὰς αὐτὰς πάντοτε συνθήκας νὰ μεταφυτευθῇ ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ. Παρ' ἡμῖν ἐν τούτοις ἀδιάπαυστος προβαίνει καθ' ἑκάστην ἡ μεταφραστικὴ ἐργασία, παρὰ δοκίμων καὶ ἀδοκίμων, κλητῶν καὶ ἐκλεκτῶν, ἀφιερούντων τὸν χρόνον καὶ τὸν πόνον αὐτῶν τῷ πρώτῳ τυχόντι ἔργῳ, οὐδέποτε ὅμως ἢ σπανιώτατα λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἡ ποιότης τοῦ μεταφραζομένου ἔργου, ὑπὸ τὴν σχετικὴν ἀξίαν, οὐδέποτε ἐξετάζεται ἡ συγγένεια τοῦ πνεύματος τοῦ πρωτοτύπου πρὸς τὸ παρ' ἡμῖν ἐθνικὸν πνεῦμα, οὐδ' ἄλλο τι τῶν δευτερευόντων ἐκείνων ζητημάτων, ἅτινα δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι τὴν μεταφύτευσιν τῶν προϊόντων τοῦ νοῦ. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰ καθαρῶς ἐπιστημονικὰ ἔργα, τὰ πραγματευόμενα τὰς παγκοσμίους καὶ καθολικὰς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας καὶ τὰ περὶ τὴν ζήτησιν τούτων διαρκῆ ἐξαγόμενα τῶν μεγάλων ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, οὐδεὶς παρατηρεῖ τι, ἀφ' οὗ ἄλλως ἡ τοιαύτη ἐργασία τελεῖται συνήθως παρ' ἀνδρῶν εἰδικῶν, μετὰ συνειδήσεως καὶ ἐπιγνώσεως. Ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ καθαρῶς φιλολογικὰ καὶ ποιητικὰ ἔργα, ἡ κατάχρησις ὑπερέβη πᾶν ὅριον, καὶ ἄνθρωποι, ἰσχνοτάτην ἔχοντες, πρὸς τὴν μεταφραστικὴν ὁδοιπορίαν, τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἀπαρτίαν, νεμόμενοι δ' ἀτιμωρητεὶ τὰ τῷ πρώτῳ τυχόντι ἀναπεπταμένα τῶν μεταφράσεων πεδία, ἐπλήρωσαν βιβλίων τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπέκλεψαν τὸν πολύτιμον χρόνον ἀφελῶν ἀναγνωστῶν, μηδένα μὲν προσθέντες γόνιμον παράγοντα εἰς τὸν διανοητικὸν τοῦ ἔθνους βίον, κατορθώσαντες δὲ νὰ διαφθείρωσι τὴν γλῶσσαν εἰς βαθμὸν ἀληθῶς ἀπίστευτον. Ἐντεῦθεν παρουσιάζεται παρ' ἡμῖν τὸ γεγονός, ὅτι συγγραφεῖς, ὧν ἡ γνῶσις ἦν ἀπαραίτητος παρ' ἡμῖν καὶ ἡ ἐπίδρασις ἀδιαφιλονικήτως ἀγαθή, ὑπῆρχον ἄγνωστοι μέχρι χθὲς καὶ πρώην ἢ καὶ τυγχάνουσιν ἔτι, τὰ μετριώτερα δὲ τῶν ξένων πνευμάτων, οἱ πρῶτοι τυχόντες ἐπιφυλλιδογράφοι καὶ οἱ πρῶτοι λαχόντες δραματοποιοὶ ἐγένοντο καὶ γνωστότατοι καὶ δημοτικώτατοι παρ' ἡμῖν. Καὶ τὰ μὲν αἴτια εἶνε ποικίλα βεβαίως, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τὸ κυριώτερον, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν ὥθησίς τις καὶ κανονισμὸς τῆς ἐργασίας ἐκ τῶν ἄνω, ἐν ᾧ δὲ λίαν προώρως ἱδρύθησαν παρ' ἡμῖν πρωτοτύπου ποιητικῆς παραγωγῆς ἀγῶνες, οὐδὲν ἀγαθὸν ἀγαγόντες εἰς φῶς, οὐδὲν ἔτι ἔπαθλον ἔλαβεν ἀγαθὴ μετάφρασις, οὐδὲ δάφνης κλάδος ἔστεψεν ἔτι τοὺς κροτάφους εὐσυνειδήτου μεταφραστοῦ. Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ τῶν πραγμάτων, πᾶσα μεταφραστικὴ κίνησις, διαφεύγουσα τὸν ἀηδῆ τύπον τῆς παρ' ἡμῖν μεταφραστικῆς ἐργασίας, πᾶσα περιεσκεμμένη μεταφύτευσις ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Παρνασσῷ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἔργων, τῶν ὁποίων ἡ πολλαπλῆ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ ἐξευγενισμοῦ τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ τῆς μορφώσεως τῆς διανοίας μέχρι τῆς τελειώσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ τύπου καὶ τῶν καλλονῶν τῆς γλώσσης, ἔδει νὰποτελῇ φιλολογικὸν γεγονὸς, προκαλοῦν αὐθόρμητον τὴν κριτικὴν καὶ ἀλλεπαλλήλους τὰς μελέτας, ἀπὸ τῶν ποικιλωτέρων ἀπόψεων. Οὕτω τοὐλάχιστον γίνεται παρὰ λαοῖς ἀκμάζουσι κοινωνικῶς καὶ φιλολογικῶς, ἔνθα ἡ ἐμφάνεια παντὸς βιβλίου φέροντος ὁπωσοῦν ἐπιβάλλοντα χαρακτῆρα, προκαλεῖ οὐ μόνον τὴν περιωρισμένην ἀναλυτικὴν κριτικήν, ἀλλὰ καὶ τὰ ποικιλώτερα ἐν τῷ τύπῳ ἄρθρα, ὧν ἀφορμὴν παρέχει τούτῳ μὲν τὸ ὕφος τοῦ βιβλίου, ἐκείνῳ δὲ ἡ ἐπίβολή, τῷ ἄλλῳ ἑνὸς αἰσθήματος ἡ παράστασις, τῷ ἄλλῳ ὁ ἱστορικὸς τοῦ βιβλίου χαρακτὴρ καὶ

(*) Γκαῖτε: Φαῦστος. Μετάφρασις Γ. Κ. Στρατήγη. Τύποις Α. Κωνσταντινίδου κτλ. 1887.

καθεξῆς. Οὕτω δὲ ποικίλα ζητήματα γεννῶνται, ἀναλύονται καὶ ἐξετάζονται καθ' ἑκάστην ἀλλαχοῦ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ καὶ τῇ μετριόφρονι προφάσει μιᾶς ἐκδόσεως. Παρ' ἡμῖν οὐδεμία τοιαύτη κίνησις ἐνεκαινίσθη εἰσέτι. Αἱ ἀταλαιπώρως καὶ ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ὑπὸ ἥκιστα εἰδικῶν ἀνδρῶν γραφόμεναι ὀλίγαι γραμμαὶ ἡμερησίου φύλλου, ἐπαινοῦσαι ἢ ψέγουσαι ἀπολύτως, ἐγκωμιάζουσαι ἢ καταφρονοῦσαι, ἀποτελοῦσι τὴν κριτικήν.

Τὸ ἔργον, ὅπερ ἀνελύθη ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ, καὶ τοῦ ὁποίου τὴν πρώτην μετάφρασιν ἀπέκτησεν ἤδη τὸ Ἑλληνικὸν δημόσιον, ὡς κατεδείχθη ἐν τῇ ἀναλύσει αὐτοῦ, ποικίλως μέλλει νὰ ἐπιδράσῃ παρ' ἡμῖν, διὰ τὴν μεγάλην μάλιστα αὐτοῦ συγγένειαν πρὸς τὸ παρ' ἡμῖν ἐθνικὸν πνεῦμα. Ὁ μῦθος καὶ ἡ πλοκὴ τοῦ ὅλου ἔργου, διαπνεομένου πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ ὑπερφυσικοῦ καὶ τοῦ θαυμασίου, ἀλλὰ περιλαμβάνοντος ὑπὸ τὸν πέπλον τῶν μᾶλλον παραδόξων σκηνῶν τοὺς πραγματικωτέρους τῶν χαρακτήρων καὶ τὰς θετικωτέρας τῶν ἰδεῶν, μεθ' ὅλην τὴν σύγχυσιν ἥτις ἐγένετο παρὰ πολλῶν κριτικῶν, τοῦ ὑπερφυσικοῦ πρὸς τὸ μεταφυσικὸν ἐν αὐτῷ, — ὁ μῦθος καὶ ἡ πλοκὴ τοῦ ὅλου ἔργου δὲν θὰ προσκρούσωσιν ἐκ πρώτης ὄψεως πρὸς τὸ παρ' ἡμῖν δημόσιον πνεῦμα, ὅπερ, ἐν τοῖς δημώδεσιν αὐτοῦ ποιητικοῖς προϊοῦσι, καθ' ἑκάστην ἀπαντᾷ τὰς ὑπερφυσικὰς εἰκόνας, τὰς ἐμφανείας σκιῶν καὶ τεθνεώτων, τὰς ἐπιδράσεις τοῦ πονηροῦ πνεύματος καὶ τὴν ἀπέραντον ἐν γένει προσωποποιείαν τῶν μεγάλων τῆς φύσεως δυνάμεων. Ἡ δημώδης Ἑλληνικὴ ποίησις, ὡς ἐπίσης ἡ ποίησις πολλῶν ἀρχεγόνων λαῶν, ἐν τῇ ἀπ' εὐθείας ἀντιλήψει τῶν θαυμασίων σκηνῶν τοῦ φυσικοῦ κόσμου, προσωποποιήσασα τὰς ἀδιαλείπτως προσπιπτούσας ἡμῖν μεγάλας φυσικὰς δυνάμεις καὶ ἀναπαραστήσασα τὰ συναισθήματα ἐν τῇ ἀντικειμενικωτέρᾳ αὐτῶν ὄψει, ψάλλουσα τὸν βίον καὶ τὸν ἔρωτα, τὰς καλλονὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐνδιαθέτου κόσμου, δὲν πλανᾶται εἰς τὰς σκοτεινὰς τῶν μεταφυσικῶν φαντασιώσεων χώρας· καὶ μεγαλοποιεῖ μὲν τὰ γεγονότα καὶ τὰ φαινόμενα, ἀλλ' οὐδὲν παρουσιάζει τὸ τραγελαφικὸν ἐν τῇ εἰκόνι, οὐδὲν τὸ σκοτεινῶς μεταφυσικὸν ἐν τῇ ἰδέᾳ. Ὡς ἡ δημώδης λοιπὸν ποίησις τῶν λαῶν, ἡ γεννηθεῖσα καὶ ἀναπτυχθεῖσα ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν φυσικῶν νόμων, ἡ ποίησις τοῦ Γκαῖτε παρὰ τῷ Φαύστῳ παρουσιάζει ὅλην τὴν ἀρχαϊκὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸν ἀφελῆ χαρακτῆρα ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τύπῳ, ἵνα περιλάβῃ ἐν αὐτῷ σύμπαντα τὸν κόσμον τῶν πολλαπλῶν διανοημάτων καὶ σύμπασαν τὴν ποικιλίαν τοῦ συναισθήματος τοῦ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ὁλοκλήρων αἰώνων κληροδοτηθέντος ἀνθρώπου τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὁ ποιητικὸς οὗτος χαρακτήρ, ὃν ἀπηντήσαμεν ἐν τῇ ποιήσει τῶν ἀρχεγόνων λαῶν, ἐν τοῖς δημώδεσιν ἄσμασι τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῷ μεγάλῳ ἔργῳ τοῦ Γκαῖτε, χαρακτηρίζει τὴν μᾶλλον τῇ φύσει προσκειμένην ποίησιν, ἐν τῇ πανθεϊστικῇ αὐτῆς χροιᾷ. Οὕτως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ὁ Πανθεϊσμὸς εἶνε τὸ ἐγγύτερον τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας κείμενον σύστημα, ἡ φυσικωτέρα ὁδός, ἣν ἐτράπη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, πρὴν ἢ κατενεχθῇ πρὸς τὰ μεγάλα δόγματα τοῦ συγχρόνου ὑλισμοῦ. Ἡ προσωποποίησις καὶ θεοποίησις τῆς *ὕλης* καὶ τῆς *δυνάμεως* ἐν τοῖς ἀρχεγόνοις ποιητικοῖς ἔργοις καὶ τοῖς πανθεϊστικοῖς συστήμασι, παρεσκεύασε τὸ πεδίον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος καὶ προηγήθη τῆς μεγάλης τροπῆς τοῦ συγχρόνου φιλολογικοῦ πνεύματος. Προτοῦ ὁ σύγχρονος ὑλισμὸς ἐν τῷ **Moleschot**, τῷ **Darwin**, τῷ **Büchner** καὶ τοῖς εὐγενέσιν ἐργαταις τῆς συγχρόνου φιλολογίας εὕρῃ τοὺς μεγάλους αὐτοῦ ἀποστόλους, εἶχεν ὑποτυπωθῇ ἐν αὐτοῖς τοῖς πρωτογενέσι θρήσκευμασι τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ἐν τῇ φυσιολατρείᾳ τῶν Βουδιστῶν καὶ τῶν Βραχμάνων ἐν Ἰνδικῇ, καὶ διατυπωθῇ ἐν τοῖς συστήμασι τῶν Ἐλεατῶν καὶ τῶν Στωϊκῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι, τοῦ Πλωτίνου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τοῦ Σπινόζα ἐν Ὀλλανδίᾳ, τοῦ **Shelling** καὶ τοῦ **Hegel** ἐν Γερμανίᾳ. Προτοῦ δὲ ἡ σύγχρονος ποίησις καὶ ἡ μυθιστορία, παρακολουθοῦσα τὴν καθολικὴν ἀναμόρφωσιν τῶν ἰδεῶν, μελετήσῃ τὴν φύσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ὡς ἔχει καὶ δρᾷ, καταργοῦσα τὴν ὑποκειμενικὴν παράκρουσιν τοῦ συναισθήματος καὶ τὴν πλαστογραφίαν τῶν φυσικῶν νόμων, ἡ ποίησις τῶν ἀρχεγόνων λαῶν, ἡ ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς βιβλίοις, τοῖς ὕμνοις καὶ ταῖς ὠδαῖς φερομένη, εἶχε παράσχῃ τὸν τύπον ποιήσεως καὶ φυσικῆς ἐν τῇ ἀντιλήψει τοῦ κόσμου καὶ φυσιολογικῆς ἐν τῇ ἐκδηλώσει τοῦ συναισθήματος. Τὸν χαρακτῆρα τοῦτον, ὃν κατ' ἐξοχὴν φέρουσι τὰ δημώδη Ἑλληνικὰ ποιητικὰ προϊόντα, ἀπαντῶμεν ὡς ἕνα τῶν θεμελιωδεστέρων χαρακτήρων ἐν τῷ *Φαύστῳ*. Ὁ Γκαῖτε ἀντλῶν ἀπὸ τῶν πλουσίων παραδόσεων τοῦ μεσαιωνικοῦ τῆς Γερμανίας βίου καὶ φωτογραφῶν τὸ δημόσιον γερμανικὸν πνεῦμα, τὸ ἀρεσκόμενον εἰς τὴν δεισιδαίμονα, ἀλλ' ὡραίαν πίστιν τῶν φυσικῶν παραδόξων, οὐδένα ἔσχε δεσμὸν ἐν τῇ ἐκδηλώσει τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ, οὐδέ, αὐλικοὺς καθόρνους ὑποδυθείς, ἐσκόπει νὰ εὐαρεστήσῃ τῷ στενῷ ὡρισμένων ἀνθρώπων κύκλῳ. Ἡ ποίησίς του ὑπῆρξεν εὐρεία καὶ δημοκράτις ὡς καὶ ἡ τῶν λοιπῶν μεγάλων πνευμάτων τῆς Γερμανίας. Ἡ Γερμανικὴ ποίησις ἐγεννήθη καὶ ἐμορφώθη ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῶν εὐγενῶν τῆς χώρας ἐκείνης τέκνων, δὲν περιεβλήθη αὐλικὴν ἐθιμοτυπίαν, οὐδ' ἐκολάκευσεν ὡρισμένας ἀδυναμίας. Ἡ Γερμανικὴ φιλολογία, λέγει ἡ **Me de Staël** οὐδόλως παρουσιάζει ὅ,τι συνήθως καλοῦμεν χρυσοῦν αἰῶνα, δῆλα δὴ ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ πρόοδος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἐπετελέσθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν μεγιστάνων. Ὅτε τὰ μέγιστα ἤκμαζον ἐν Γερμανίᾳ πνεύματα, ἐν Φρειδερίκῳ τῷ Π δὲν εὗρον οὔτε Περικλῆ, οὔτε Αὔγουστον, οὔτε Λέοντα τὸν Χ, οὔτε Λουδοβίκον τὸν **XIV.** — «Εἶδον τὴν ποίησιν, λέγει ἐν ἱερᾷ ἀγανακτήσει ὁ Σίλλερ, περιφρονηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν υἱῶν τῆς πατρίδος, τοῦ Φρειδερίκου... Ἀλλὰ σημνύνεται αὕτη ὅτι ἐδημιούργησεν ἀφ' ἑαυτῆς τὴν δόξαν της. Τὰ ἄσματα τῶν Γερμανῶν Βάρδων ἀντήχησαν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων καὶ ὡς χείμαρροι κατέκλυσαν τὰς πεδιάδας· ὁ ἀνεξάρτητος

ποιητὴς μόνον ἀναγνωρίζει ἑαυτῷ νόμον τὰς ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς καὶ κυρίαρχον τὴν μεγαλοφυΐαν του.» — Τοιοῦτον φέρει τὰ μάλιστα χαρακτῆρα ἡ ποίησις τοῦ Γκαῖτε ἐν τῷ *Φαύστῳ*, ἔργῳ οὔτε ἱστορικῷ τὸν μύθον, οὔτε ὑπὸ τύπους ὡρισμένης ἱστορικῆς περιόδου ἢ αὐλικῶν ἐθυμοτυπιῶν δημιουργηθέντι. Ἐν τῷ *Φαύστῳ* ἡ φύσις καὶ ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζονται ὑπὸ τὴν ἀληθεστέραν αὐτῶν ὄψιν καὶ οὕτω κατ' ἐξοχὴν τὸ μέγα ἔργον δύναται νὰ μεταφυτευθῇ ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν, τοῦ ὁποίου ἡ μόνη μέχρι τοῦδε ἐθνικὴ ποίησις, ἡ δημοτική, ἐγεννήθη ἐπίσης ἐλευθέρα ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ ἐπίσης ἀνεγνώρισε κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Τεύτονος ποιητοῦ, ὡς μόνον νόμον τὰς ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς καὶ ὡς κυρίαρχον τὴν μεγαλοφυΐαν. Ἐὰν ἐν τῷ *Φαύστῳ* τὰ πνεύματα τοῦ Ἅιδου ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς γῆς ἢ παράδοξοι βοτάναι καὶ χυμοὶ καὶ ἐξορκισμοὶ δρῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ μεταβάλλουσι τοὺς νόμους τῆς φύσεως ἢ τὰ ζῶα παρέρχονται λαλοῦντα ἐπὶ τὴν σκηνήν, ἐν τῇ δημώδει ἡμῶν ποιήσει καὶ ταῖς παραδόσεσιν ἡ αὐτὴ ἀπαντᾷ τῆς φύσεως προσωποιεία. Ὄρη, λίμναι καὶ ποταμοί, πτηνὰ καὶ ζῶα λαλοῦσι καὶ συμπάσχουσι τοῖς ἀποκρύπτοις τῶν θνητῶν λογισμοῖς, θεότητες μαγευτικαὶ κρύπτονται ἐν τοῖς δρυμῶσιν καὶ ὑπὸ τὰ ὕδατα, καὶ μυστηριώδεις μάγισσαι, τοὺς χυμοὺς αὐτῶν καὶ τὰς βοτάνας ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων παρασκευάζουσαι, μεταβάλλουσι τὰς τύχας καὶ τὸ πεπρωμένον τῶν θνητῶν ἢ ποτίζουσι τῆς λήθης τὸ ὕδωρ τοὺς μακρὰν τῆς ἑστίας πλανωμένους. Βεβαίως μὲν τὸ αἴσθημα τοῦ τραχέος τρόμου τῶν βορείων φυλῶν δὲν ἀπαντᾷ ὑπὸ τοιαύτην μορφὴν παρ' ἡμῖν, ἔνθα τὸ πᾶν διαπνεῖται ὑπὸ ἡδείας μελαγχολίας, ἀλλ' ὅμως τίς δύναται νὰρνηθῇ ὅτι ἡ *Ἐλεονώρα* τοῦ **Bürger** δύναται νὰ ἐννοηθῇ μόνον ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἥτις ἐγέννησε τὸ ἄσμα τῆς *Ἀρετῆς*; Ὁ νεκρὸς μνηστήρ, ὁ φέρων τὴν νυμφίαν εἰς τὴν αἰωνίαν κλίνην τοῦ τάφου του, καὶ ὁ νεκρὸς ἀδελφὸς ὁ φέρων τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν πατρικὴν ἑστίαν, ἀμφότεροι ἐπὶ τῶν νώτων ἀνεμόποδος κέλητος, νεκροὶ μετὰ ζώντων, συγκινοῦντες περὶ αὐτοὺς ἐν κρυερῷ τρόμῳ τὴν ἄψυχον καὶ τὴν ἔμψυχον φύσιν—ὁ Γουλιέλμος καὶ ὁ Κωνσταντῆς, μόνον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ καὶ τῷ Τευτονικῷ Παρνασσῷ, ὑπὸ τοσούτῳ μεγαλοπρεπῆ τύπον παρέστησαν, μόνον παρὰ λαοῖς σχοῦσι τοσούτῳ παρεμφερῆ χαρακτῆρα ἐν τῷ δημώδει αὐτῶν ποιητικῷ πνεύματι. Μαρτύριον δὲ ὅτι εἰς τῶν μεγίστων συγχρόνων ποιητῶν, ὁ ἄρτι εἰσελθὼν εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημείας, ὁ μᾶλλον ἐμβαθύνας εἰς τὰς παραδόσεις τῶν λαῶν καὶ ἀποταμιεύσας ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ πάσας τὰς λάμψεις καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν τῶν Ἀνατολικῶν μύθων καὶ πάσας τὰς σκιὰς καὶ τὰ νέφη τῶν παραδόσεων τοῦ Βορρᾶ, ὁ **Leconte Delisle**, ἐν τῇ *Χριστίνῃ* (*) αὐτοῦ, ποιήματι τῆς φύσεως τῆς *Ἐλεονώρας* καὶ τῆς *Ἀρετῆς* δὲν κατώρθωσε νὰ περιβληθῇ τὴν μεγαλοπρεπῆ τραχύτητα τῶν ἀδελφῶν ἐκείνων ποιητικῶν προϊόντων, καίτοι παρήγαγεν ἔργον ἐξόχου περιπαθείας καὶ δυνάμεως περιγραφῆς. Ἀλλὰ μαρτύριον ἔτι καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς **Me de Staël** τοῦ νὰποδώσῃ εἰς τὴν Γαλλικὴν τὴν *Ἐλεονώραν*, ἀδυναμίαν ἣν ἀνομολογεῖ ἡ μεγάλη συγγραφεύς, ἡ ἀναγνωρίζουσα ἐν τῇ *Γερμανίᾳ* αὐτῆς, ὅτι μόνον ἡ Ἑλληνικὴ θὰ ἠδύνατο πιστότερον νὰποδώσῃ τὰ σύνεπτυγμένα τῆς Γερμανικῆς νοήματα. Διὰ τοσούτων ἄρα χαρακτήρων προσεγγίζων ὁ Τευτονικὸς Παρνασσὸς πρὸς τὸν Ἑλληνικόν, δύναται νὰ παράσχῃ ἀσφαλῶς τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ ἄνθη πρὸς τοῦτον, διότι καὶ τὸ ἔδαφος καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα ἔσονται γόνιμα ἵνα διατηρήσωσις αὐτὰ θάλλοντα καὶ ἀνθοῦντα.

VI

Οὕτω κειμένων τῶν πραγμάτων, ἡ ἐν ἑλληνικῇ περιβολῇ ἐμφάνεια τοῦ δαιμονίου ἔργου τοῦ Γκαῖτε πραγματεῖ διακαῆ πόθον παντὸς παρακολουθοῦντος τὴν ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι πρόοδον τῶν γραμμάτων, ἡ δὲ πρώτη τοιαύτη μετάφρασις τοσούτῳ εὐπρόσωπος καὶ ἐν τοιαύταις ἀρεταῖς ἐμφανίζεται, ὥστε πολλὰς νὰναπτερώσῃ ἐλπίδας περὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ νεωτέρου γλωσσικοῦ ἰδιώματος. Ἐὰν ἀναλογισθῇ τις τὸ ἄμορφον ἔτι καὶ ἀκατάσκευον γλώσσης, ἥτις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῆς κυριωτέρων τύπων, τοῦ καθαρεύοντος καὶ τοῦ δημώδους, περικλείει τόσας φάσεις ὡμιλημένων τύπων, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὸ μὲν καθαρεῦον ποιητικὸν ἰδίωμα ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ποικίλῃ ἀνελίξει ἀπὸ τῶν Σούτσων μέχρι τοῦ Κλέωνος Ῥαγκαβῆ, καὶ τὸ δημῶδες ἀπὸ τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Βαλαωρίτου μέχρι τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Δροσίνη, θέλει ἀναγνωρίσῃ τὰς δυσχερείας ἐν τῇ εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην ἀποδόσει ἔργου, ἀνεξάντλητον ἔχοντος τὸ λεξιλόγιον, διὰ τὰ ποικίλα πεδία τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μύθου του, καὶ ποικιλωτάτην ἐπίσης τὴν ῥᾶσιν διὰ τὸ πολυώνυμον τῶν ἐν αὐτῷ δρωσῶν ὑπάρξεων. Καὶ ἐν τούτοις ἡ πρώτη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μετάφρασις τοῦ *Φαύστου* παρουσιάσθη οὐ μόνον ὑπὸ τὸ ἀνθηρότατον ὕφος, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μεγαλειτέρᾳ ποικιλίᾳ τῆς πλοκῆς τοῦ στίχου καὶ τῇ πλουσιωτέρᾳ ὁμοιοκαταληξίᾳ. Τὰ μεγάλα ταῦτα προσόντα, τὰ καταδεικνῦντα ζηλωτὴν κατανίκησιν τεραστίων δυσχερειῶν, ἀρκοῦσι, πρὸ πάσης ἐπὶ τὰ κατὰ μέρος καθόδου, πρὸ παντὸς ἀκριβολόγου ἐξονυχισμοῦ, πρὸ πάσης μικροπρεποῦς ἔριδος ἐπὶ τῆς λέξεως, νὰ ἐπισύρωσι σοβαρῶς τὴν προσοχὴν τοῦ δημοσίου. Ἡ κριτικὴ βεβαίως καθῆκον ἔχει νὰ ἐξονυχίσῃ καὶ ἀνατάμῃ τὴν μεταφραστικὴν ἐργασίαν, νὰκριβολογήσῃ περὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐννοιῶν, νὰ λεπτολογήσῃ περὶ τὴν γραμματικὴν τῆς λέξεως σύνθεσιν. Ἀλλ' ὅ,τι πρῶτον καὶ κύριον ἔχει νὰπαιτήσῃ ὁ εὐσυνείδητος αἰσθητικὸς εἶνε τὸ ποιητικὸν ὕφος, ἡ ἀμείωτος διατήρησις τοῦ πάθους καὶ τῶν καλλονῶν τοῦ πρωτοτύπου, ἡ ἀδιάπτωτος διατήρησις τῆς ἁρμονίας τοῦ στίχου, ἡ δύναμις τῆς λέξεως, ἡ καλλονὴ τοῦ ἐπιθέτου, ἡ συνεκτικότης τοῦ συνδέσμου, τὸ συμπαγὲς τῆς συναρμολογήσεως—προσόντα, ἅτινα ἀπαιτοῦσι τὸν ποιητικὸν ἐνθουσιασμὸν

(*) Leconte Delisle—Poëmes Barbares.

τοῦ μεταφραστοῦ καὶ ἅτινα, ἐνυπάρχοντα, ἀναδεικνῦσι τὴν μετάφρασιν ἀληθῆ ἀπόδοσιν τοῦ πρωτοτύπου. Αὗται εἶνε αἱ ἀρεταί, αἱ ἀναδείξασαι τοὺς μεγάλους μεταφραστάς, τὸν Λούθηρον, τὸν **Pope**, τοὺς συζύγους **Dacier**, τὸν **Delille**, τὸν **Leconte Delisle**. Τὰς δὲ δάφνας, ἃς ἐδωρήσατο αὐτοῖς ἡ ἔξοχος καλλονὴ τοῦ στίχου καὶ τοῦ ποιητικοῦ ὕφους, οὐδαμῶς ἐμάρανον τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς αἱ παρατηρήσεις. Καὶ σημειώσωμεν ὅτι αὗται δὲν ὑπῆρξαν μικραί. Ὁ **Pope** κατηγορήθη διὰ τοὺς πλατειασμοὺς αὐτοῦ καὶ κατηγορήθη ὅτι ἕνα στίχον τοῦ Ὁμήρου ἀπέδιδε πολλάκις διὰ τριῶν ἢ τεσσάρων. Ὁ κ. **Dacier** καὶ ἡ κ. **Dacier**, τὸ φιλολογικὸν τοῦτο ζεῦγος, τὸ γνωρῖσαν τοῖς Γάλλοις τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ὁράτιον, ἐν ᾗ ἐποχῇ ὁ **Boileau** ἐποίει τὴν *Ποιητικὴν Τέχνην* του, ὁ **Racine** τὴν *Ἰφιγένειαν* καὶ τὴν *Γοθολίαν*, ὁ Φενελὼν τὸν *Τηλέμαχον*, ὁ **Bossuet** τοὺς ἐπικηδείους του, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἐζωγράφει ὁ **Brum** καὶ ἔγλυφεν ὁ **Girardon** — ἐπέσυρον τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὰς εὐχαριστίας τοῦ ἐν Γαλλίᾳ κόσμου τῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ τὴν δόξαν, ἣν προσεπόρισαν αὐτοῖς τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἔργου αἱ ἀρεταί, δὲν ἔχρανον αἱ πικραὶ τοῦ **Voltaire** παρατηρήσεις. Παρανοήσεις τοῦ κειμένου, παραλείψεις, ἀναχρονισμοί, λογικὰ σφάλματα κατηγοροῦνται βασίμως τοῦ φιλολογικοῦ ζεύγους μετὰ παραπομπῶν καὶ παραθέσεων χωρίων καὶ δηκτικῆς εἰρωνείας ὑπὸ τοῦ **Voltaire** (*). Ἀλλὰ τίς Γάλλος μετ' ἐνθουσιασμοῦ δὲν ἀνέγνω τὸν Ὅμηρον ἐν τῇ μεταφράσει τῆς **Me Dacier** καὶ τὸν Ὁράτιον ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ συζύγου της; Τὰ παραδείγματα ταῦτα πρέπει νὰ νοηθῶσι πρὸ πάντων παρ' ἡμῖν, ἔνθα μικριλόγων κρίσεων πολλάκις παράθεσις κλονίζει ἐν τῷ ἀπαιδαγωγήτῳ ἔτι δημοσίῳ τὴν ὑπόληψιν εὐσυνειδήτων ἔργων, ἀπορρεόντων ἀπὸ μεγάλης ἐργασίας καὶ ἐνθουσιώδους ζήλου. Μετὰ χαρᾶς ὅθεν παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ὑπ' ὄψει ἡμῶν μετάφρασις φέρει τὰς πρωτευούσας ἐκείνας ἀρετάς, αἵτινες ἐξασφαλίζουσι τὴν θέσιν αὐτῆς καὶ μετὰ πᾶσαν τῆς αὐστηρᾶς ἀναλυτικῆς κριτικῆς ἐπίθεσιν.

Τὴν μετάφρασιν τοῦ κ. Στρατήγη δὲν προτιθέμεθα νὰ λύσωμεν ἐνταῦθα. Τοῖς Γερμανισταῖς τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῖς Ἑλληνισταῖς τῶν Γερμανῶν ἀπόκειται ἡ ἐν ἀκριβολογίᾳ τῶν κατὰ μέρος ἐξέτασις. Ἡμεῖς ἐν τῇ ἀναλύσει τοῦ ὅλου ἔργου καὶ τῇ σημασίᾳ τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ καὶ τῇ ἐξετάσει τοῦ πνεύματος τοῦ ποιήματος διατρίψαντες, θεωροῦμεν καθῆκον νὰ ἐξάρωμεν τὰς μεγάλας γενικὰς ἀρετὰς τῆς μεταφράσεως ταύτης, ἥτις καὶ μόνη κατώρθωσε νὰ πείσῃ ἡμᾶς τῇ ἀληθείᾳ ὅτι τὸ δαιμόνιον ἔργον δύναται νὰ ἀποδοθῇ ἐν τῇ σημερινῇ καταστάσει τῆς ἡμετέρας γλώσσης, περὶ τοῦ ὁποίου εἴχομεν ἐναντίαν ἰδέαν. Εἴχομεν ἴδη ἄλλοτε ἐν ἀποσπάσμασιν ἀποπείρας μεταφράσεων τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου· ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐν πάσαις εἴδομεν ἐλλείποντα τὸν κυριώτερον χαρακτῆρα τῆς μεταφράσεως τοιούτων ἔργων, τὸ ποιητικὸν πάθος. Ἐν τοῖς ἀποσπάσμασιν ἐκείνοις συνηντῶμεν γραμματικόν τινα μεταγλωττισμόν, ὠχρὰν ἀπόδοσιν τῶν ἐννοιῶν, ἄνευ δυνάμεως, ἄνευ λάμψεως, ἄνευ ἁρμονίας. Εἴδομεν δῆλα δὴ ἐλλεῖπον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα λαλήσωμεν ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ζωγράφων, τὴν διάχρωσιν, τὸ **coloris**. Τοῦτο δὲν ἀπεδώκαμεν ἐν πρώτοις εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν μεταφραστῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῆς γλώσσης, αὐτῆς καθ' ἑαυτήν. Διὰ τῆς ὑπ' ὄψει ὅμως ἡμῶν μεταφράσεως κατενοήσαμεν τὴν μεγάλην ἐκείνην ἀλήθειαν, ὅτι ἵνα ἡ λέξις λάβῃ τὴν ἁρμόζουσαν λάμψιν καὶ ἡ φράσις τὴν δύναμιν καὶ ἡ περίοδος τὴν ἁρμονίαν, ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἐνδιαθέτου ἐκείνου πυρός, τοῦ ὁρίζοντος τὴν ἐκλογήν, τὴν θέσιν καὶ τὴν σύνθεσιν τῆς λέξεως, τοῦ πυρὸς τοῦ δωροῦντος τὴν ζωηρότητα τῆς διαχρώσεως τοῦ ὕφους. Τὸ χρῶμα λέγει ὁ **Dumesnil**, εἶνε τὸ λανθάνον θάλπος τῆς ψυχῆς, ὅπερ ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ ῥήτορος *εἰς τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ*, εἰς τὸν μάρμαρον τοῦ γλύπτου. Τὸν χρωματισμὸν λοιπὸν τοῦτον του ὕφους, ὅστις κατ' ἐξοχὴν χαρακτηρίζει τὸν Γκαῖτε, ὡς καὶ πάντας τοὺς βαθέως μελετήσαντας τὴν φύσιν, εἴτε ἐν τῇ ποιήσει εἴτε ἐν τῇ τέχνῃ, τὸν χρωματισμὸν τοῦτον τοῦ ὕφους, τὸν ἀπορρέοντα ἀπὸ τοῦ ἐνδιαθέτου θάλπους, διετήρησεν ὁ μεταφραστὴς τοῦ *Φαύστου* καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς ἐν τῇ μεταφράσει τῶν μεγάλων ἔργων.

Ἡ ὑπ' ὑπ' ὄψει ἡμῶν μετάφρασις τοῦ *Φαύστου* καταδείκνυσι τὸν μεταφραστὴν ἀνάπλεων ποιητικοῦ πάθους. Ὁ κ. Στρατήγης κατενόησε τὸν Γκαῖτε ἐν τῇ ἰδέᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον κατενόησεν αὐτὸν ἐν τῷ πάθει. Καὶ ἀναίρεται μὲν μετὰ τοῦ ποιητοῦ δι' αὐστηρᾶς καὶ λαξευτῆς φράσεως ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἰδεῶν, ἀλλ' ὁ στίχος του καὶ ἡ φρᾶσις λαμβάνουσι πλείονα δύναμιν, μεῖζον σθένος, ζωηροτέραν διάχρωσιν, θελκτικωτέραν ἁρμονίαν, ὑπερτέραν γλυκύτητα, ἐν ταῖς παθητικαῖς τοῦ πρωτοτύπου σκηναῖς. Τοῦτο εἶνε ζήτημα ἰδιοφυΐας τοῦ μεταφραστοῦ, φύσει λυρικώτερον ἔχοντος τὸν χαρακτῆρα καὶ παθητικωτέραν τὴν διάθεσιν, ἀληθοῦς τέκνου τῆς Μεσημβρίας. Ὁ κ. Στρατήγης ἠσθάνθη πᾶσαν ἰδέαν καὶ πᾶσαν εἰκόνα τοῦ Γκαῖτε, ἀντελήφθη αὐτῆς, διεπυρώθη ὑπ' αὐτῆς καὶ εἶτα ἀναπαρήγαγεν αὐτήν. Τοῦτο παρέσχε τὴν ζωηρὰν διάχρωσιν εἰς τὴν μετάφρασίν του, ἀρετὴν χάριν τῆς ὁποίας θὰ συνεχώρει τις καὶ μικρὰν ἀπὸ τῆς αὐστηρᾶς ἐννοίας ἀπομάκρυνσιν. Ἐν τούτοις, καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, ὁ μεταφραστὴς εἶνε ἀκριβής, ἀποστρεφόμενος τὴν λίαν ἐλευθεριάζουσαν μετάφρασιν. Διὰ σοῦ στίχου καὶ τοῦ ὕφους παρακολουθεῖ τὸ κείμενον μετ' εὐλαβείας. Ἔνθα ἰδέαι καὶ εἰκόνες ὑψηλαί, ἐκεῖ χρῆται τῷ ἀνομοιοκαταλήκτῳ μεγαλοπρεπεῖ ἰαμβῳ καὶ γλώσσῃ ἀρχαϊζούσῃ καὶ ἐντόνῳ· ἔνθα χοροὶ καὶ ὕμνοι πνευμάτων, ἐκεῖ στίχῳ μικρῷ, λαξευτῷ καὶ ὁμοιοκαταλήκτῳ· ἔνθα σκηναὶ ἀφελεῖς τοῦ βίου, γλώσσῃ μᾶλλον χαλαρᾷ, ἐπιθέτῳ κοινῷ, στιχουργίᾳ ἀμελεστέρᾳ. Τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν ἀρετὴν τῆς μεταφράσεως. Μέγα μυστήριον εἶνε, λέγει ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεταφράσεως τῆς *Ἰλιάδος* ὁ πολὺς

(*) Dictionnaire Philosophique. M. Scoliaste.

Ἄγγλος **Pope**, τὸ νὰ γινώσκῃ τις πότε ὀφείλει νὰ ᾖ ὁμαλός, πότε ποιητικός, πότε εἰκονικός. Ἔνθα εἶνε ὑψηλὸς ὁ συγγραφεὺς προσπαθήσωμεν νὰ ὑψωθῶμεν ὡς δυνατὸν μέχρις αὐτοῦ ἀλλ' ἔνθα εἶνε ὁμαλὸς καὶ ταπεινὸς δὲν πρέπει νὰ διστάζωμεν νὰ τὸν μιμηθῶμεν.—Τὸν κανόνα τοῦτον ἀκολουθεῖ ἐπιμελῶς ὁ μεταφραστὴς τοῦ *Φαύστου*. Θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ μετενέγκωμεν ἐνταῦθα ἱκανὰ χωρία, ἵνα καταδείξωμεν τὰς ποικοίλας τῆς μεταφράσεως ἀρετάς. Ἀλλ' εἶνε τοσοῦτῳ ποικίλον τὸ ἔργον, ὥστε ἵνα φανῶμεν εἰλικρινεῖς ἔπρεπε νὰ σταχυολογήσωμεν ἐκ πάσης σελίδος, ὅπερ θ' ἀπῄτει ἰδιαιτέραν ὅλως διατριβήν.

VII

Οὕτω παρουσιαζόμενον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δημόσιον τὸ μέγα τῶν νεωτέρων αἰώνων ἔργον, ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἐπιδράσῃ μεγάλως ἐν τῷ παρ' ἡμῖν κόσμῳ τῶν γραμμάτων, ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ὁποίων θἀποτελέσῃ ἐμφανῆ σταθμόν.

ΠΕΤΡΟΣ Κ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΤΩι ΚΑΘΗΓΗΤΗι ΚΥΡΙΩι

ΚΩΝΣΤΑΝΤ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΩι

(Ἴδε συνέχειαν φυλλ. Νοεμβρίου).

Διὰ τοῦ μητρῴου ἄρα καὶ μόνου καὶ τῶν σωζομένων ἡμερολογίων θὰ δυνηθῶμεν νὰ διευκρινίσωμεν τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους. Ἰσχυρίζεταί τις ὅτι κατὰ τὴν δεινὰ ναυμαχίαν ἐπυρπόλησεν ἐχθρικὸν πλοῖον· ἐὰν τὸ μητρῷον τὸ ἀναφέρῃ, τὸ ὁποῖον φέρει τὰς ὑπογραφὰς τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀπαρτιζομένης ἐκ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτοῦ εἶνε ἀληθής. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ μνημονεύει μόνον τὰς πυρπολήσεις πλοίων καὶ τὰς ἀποπείρας, τὰς πιστοποιηθείσας διὰ τῆς χρήσεως τοῦ πυρπολικοῦ. Πλεῖσται ἄλλαι ἀπόπειραι πρὸς ἐμπρησμὸν ἐχθρικῶν πλοίων, θαύματα ἀνδρείας, ματαιωθεῖσαι ἕνεκα βλάβης τῶν πυρπολικῶν, καθ' ἃ μαρτυρεῖται ἐν τοῖς ἡμερολογίοις, δὲν ἀναγράφονται ἐν τῷ μητρῴῳ κατ' αὐστηρὸν τῆς ἐπιτροπῆς μέτρον.

«Δ. Παππανικολῆς πυροπλητὴς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὸ 1821 ἐνέπρησεν εἰς τὴν Ἐρισσὸν ἓν δίκροτον ἀραγμένον».

Ἡ ἐπὶ τοῦ μητρῴου ἐπιτροπή. 1821.

«Γεώργιος Χ. Ἀνδρέου, πλοίαρχος ἐκ Σπετσῶν, κατὰ τὸ 1821 συνεπολέμησε μὲ ἄλλους ἑπτὰ πλοιάρχους ἓν βρίκιον καὶ μίαν κορβέταν ἐχθρικὰ κατὰ τὴν Μῆλον, καὶ τὸ μὲν συνέλαβον ἐν καιρῷ πολέμου, τὴν δὲ παρέλαβον διὰ συνθήκης δυνάμει τῶν ὅπλων».

Ἡ Ἐπιτροπή.

»Κ. Κανάρης πυροπλητὴς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὸ 1822 ἐνέπρησε τὴν Τουρκικὴν ναυαρχίδα εἰς Χῖον».

Ἡ Ἐπιτροπή.

»Ἀνδρέας Πιππῖνος πυροπλητὴς ἐξ Ὕδρας εἰς τὴν κατὰ τὴν Χῖον ναυμαχίαν κατὰ τὸ ἔτος 1822, ἤναψε καὶ ἤγιξε τὸ πυροπλικόν του εἰς ἐχθρικὸν δίκροτον μὲ γενναιότητα καὶ ἀπέτυχε».

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ναυμαχία Σπετσῶν 1822. «Ἀνδρέας Πιππῖνος πυροπλητὴς ἐξ Ὕδρας εἰς τὴν ναυμαχίαν κατὰ τὰς Σπέτσας ἤναψε τὸ πυροπλικόν του κατὰ ἐχθρικοῦ βρικίου, τὸ ὁποῖον ἐφλογίσθη κατὰ μέρος καὶ ἐσβέσθη, διακινδυνεύσας δὲ διεσώθη, ἀφοῦ ἐφόνευσεν ἀρκετούς».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Γεώργιος Τσερεμὲς πυροπλιστὴς ἐξ Ὕδρας συνέλαβε πλοῖον Αὐστριακὸν ἐμπορικὸν διευθυνόμενον νὰ ἐφοδιάσῃ τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου, ἀποσπασθὲν ἀπὸ τὸν ἐχθρικὸν στόλον».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Κ. Κανάρης πυροπλιστὴς ἐκ Ψαρῶν ἐνέπρησε ἓν δίκροτον εἰς τὸν λιμένα τῆς Τενέδου κατὰ τὸ 1822 ἔτος».

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ναυμαχία Ἄθωνος, Σκιάθου καὶ Τρίκερι 1823. «Ἀνδρέας Πιππῖνος πυροπλιστὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἄθωνος ἤναψε τὸ πυροπλικόν του κατ' ἐχθρικοῦ πλοίου καὶ ἀπέτυχεν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Ἀναστάσιος Ῥομπότσης πυροπλιστὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἄθωνος ἤναψε τὸ πυροπλικόν του κατ' ἐχθρικοῦ πλοίου καὶ ἀπέτυχεν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Κ. Κανάρης πυροπλιστὴς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Τρίκερι ἤναψε τὸ πυροπλικόν του κατ' ἐχθρικοῦ πλοίου καὶ ἀπέτυχεν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Κ. Νικόδημος πυροπλιστὴς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὸ 1823 ἔκαυσε τὸ πυροπλικόν του εἰς τὴν ναυμαχίαν τῶν Τρικέρων στενεμένος ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ διεκινδύνευσεν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ναυμαχία Σάμου 1824. «Κ. Κανάρης πυροπλιστὴς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὴν εἰς Σάμον ναυμαχίαν ἐνέπρησεν ἐχθρικὴν φρεγάταν»

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Δημ. Τσάπελης πυροπλιστὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὸ 1824 εἰς τὴν κατὰ τὴν Σάμον ναυμαχίαν ἤναψε τὸ πυροπλικόν του κατ' ἐχθρικοῦ πλοίου καὶ διακινδυνεύσας ἀπέτυχεν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Ἀναστάσιος Ῥομπότσης πυρπολιστὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὸ 1824 εἰς τὴν κατὰ τὴν Σάμον ναυμαχίαν ἤναψε τὸ πυρπολικόν του κατ' ἐχθρικῆς φρεγάτας καὶ διακινδυνεύσας ἀπέτυχεν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Γεώργιος Βατικιώτης πυρπολιστὴς ἐξ Ὕδρας εἰς τὴν κατὰ τὴν Σάμον ναυμαχίαν ἐνέπρησεν ἓν βρίκιον ἐχθρικόν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Δ. Ῥαφαὴλ πυρπολιστὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὸ 1824 εἰς τὴν κατὰ τὴν Σάμον ναυμαχίαν ἐνέπρησε μίαν ἐχθρικὴν κορβέταν ὁμοῦ μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Λέκα Ματρόζου».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Λάζ. Μουσιοῦς πυρπολιστὴς ἐκ Σπετσῶν εἰς τὴν κατὰ τὴν Σάμον ναυμαχίαν διακινδυνεύσας διέδωκε τὸ πῦρ εἰς ἐχθρικὴν φρεγάταν· τὸ προέλαβον καὶ ἔσβυσαν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Λέκας Ματρόζος πυρπολιστὴς ἐκ Σπετσῶν κατὰ τὸ 1824 εἰς τὴν κατὰ τὴν Σάμον ναυμαχίαν ἐνέπρησεν ἐχθρικὴν κορβέταν ὁμοῦ μὲ τὸ πυρπολικὸν τὸ διευθυνόμενον ἀπὸ τὸν Δημ. Ῥαφαὴλ Ὑδραῖον».

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ναυμαχία Γέροντα 1824 «Δημ. Παππανικολῆς πυρπολητὴς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὰ παράλια τοῦ Γέροντα διακινδυνεύσας ἔκαυσε τὸ πυρπολικόν του».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Ἀνδρέας Πιππῖνος πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντα ἤναψε τὸ πυρπολικόν του, πληγωθεὶς βαρέως.

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Γεώργ. Π. Θεοχάρης πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας εἰς τὴν κατὰ τὸν Γέροντα ναυμαχίαν ἐνέπρησεν ἐχθρικὴν φρεγάτα».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Γεώργ. Βατικιώτης πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντα συνέτεινεν εἰς τὸν ἐμπρησμὸν μιᾶς ἐχθρικῆς φρεγάτας».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Λάζ. Μουσιοῦς πυρπολητὴς ἐκ Σπετσῶν εἰς τὴν ναυμαχίαν κατὰ τὸν Γέροντα ἤναψε τὸ πυρπολικόν του, κτυπήσας αὐτὸ εἰς τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον καὶ ἀπέτυχεν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ναυμαχία Λέσβου 1824. «Γεώρ. Θεοχάρης πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας εἰς τὴν πρώτην κατὰ τὴν Λέσβον ναυμαχίαν ἤναψε τὸ πυρπολικόν του καὶ ἀπέτυχεν.

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Θεοδωράκης Βῶκος πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας εἰς τὴν κατὰ τὴν Λέσβον ναυμαχίαν ἤναψε τὸ πυρπολικόν του εἰς ἐχθρικὸν πλοῖον καὶ διακινδυνεύσας ἀπέτυχεν.»

Ἡ Ἐπιτροπή

«Ἀναστ. Ῥομπότσης πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὴν πρώτην εἰς Λέσβον ναυμαχίαν ἤναψε τὸ πυρπολικόν του κατ' ἐχθρικῆς φρεγάτας καὶ διακινδυνεύσας ἀπέτυχεν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Δημ. Καλογιάννης πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὴν εἰς Λέσβον ναυμαχίαν ἐνέπρησεν ἓν βρίκιον ἐχθρικὸν κατὰ τὸν διάπλουν.»

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Κων. Νικόδημος πυρπολητὴς ἐκ Ψαρῶν εἰς τὴν κατὰ τὴν Λέσβον ναυμαχίαν ἐνέπρησε μίαν ἐχθρικὴν κορβέταν.»

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ναυμαχία Κάσου 1824. «Ἰωάννης Στύπας πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας εἰς τὰς μὲ ἀκροβολισμοὺς ναυμαχίας κατὰ τὰ παράλια τῆς Κρήτης ἤναψε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ δύο πυρπολικὰ καὶ ἀπέτυχεν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Μιχαὴλ Μπουντούρης πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας διακινδυνεύσας εἰς τὰς κατὰ τὰ παράλια τῆς Κρήτης ναυμαχίας ἤναψε μὲ προθυμίαν δύο πυρπολικὰ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀπέτυχεν, ἐγγίξας μὲ ἓν ἐξ αὐτῶν τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον».

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ναυμαχία Καφηρέας 1825. «Ἰωάννης Ματρόζος πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὸ 1825, ἐνέπρησε μίαν ἐχθρικὴν φεργάταν ὁμοῦ μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Λαζάρου Μουσιοῦ».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Λάζαρος Μουσιοῦς πυρπολητὴς ἐκ Σπετσῶν κατὰ τό 1825 ἐνέπρησε μίαν ἐχθρικὴν φρεγάταν ὁμοῦ μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Ἰωάν. Ματρόζου».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Μανώλης Μπούτης πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας ἐνέπρησε μίαν ἐχθρικὴν κορβέταν εἰς τὴν κατὰ τὸν Καβοδόρον καὶ Ἄνδρον ναυμαχίαν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ἐμπρησμὸς ἐχθρικῶν πλοίων ἐν Μεθώνῃ 1825. «Ἀνδρέας Πιππῖνος πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τό 1825 ἐνέπρησεν εἰς τὸν ὅρμον τῆς Μεθώνης ὁμοῦ μὲ ἄλλους διάφορα ἐχθρικὰ πλοῖα».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Μαρῖνος Σπαχῆς πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὸ 1825 ἐνέπρησεν ὁμοῦ μὲ ἄλλους πυρπολητὰς διάφορα πλοῖα ἐχθρικὰ κατὰ τὸν ὅρμον τῆς Μεθώνης».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Ἀντώνιος Μπίκου πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας ἐνέπρησεν ὁμοῦ μὲ διαφόρους πυρπολητὰς κατὰ τὸν ὅρμον τῆς Μεθώνης διάφορα ἐχθρικὰ πλοῖα».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Δημ. Τσάπελης πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὸ 1825 ὁμοῦ καὶ μὲ ἄλλους πυρπολητὰς ἐνέπρησε κατὰ τὸν ὅρμον τῆς Μεθώνης διάφορα ἐχθρικὰ πλοῖα».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Γεώργιος Πολίτης πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας κατὰ τὸ 1825

ὁμοῦ καὶ μὲ ἄλλους πυρπολητὰς ἐνέπρησε διάφορα ἐχθρικὰ πλοῖα κατὰ τὸν ὅρμον τῆς Μεθώνης.

Ἡ Ἐπιτροπή.

Πτῶσις Σφακτηρίας θάνατος Τσαμαδοῦ 1825. «Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς πλοίαρχος ἐξ Ὕδρας κατὰ τὸ 1825 διωρίσθη ἀπὸ τὸ κοινὸν τῆς Ὕδρας ἀρχηγὸς μιᾶς μοίρας δι' ἀσφάλειαν τοῦ Νεοκάστρου, ὅπου διατελῶν παρουσιάσθη πανστρατιᾷ ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἀπόβασίν του εἰς τὴν Σφακτηρίαν, πνέων δὲ ἄμετρον ζῆλον ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πλοίου διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ὀλιγοψυχήσαντας, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐπανέλθῃ κυριευθείσης τῆς θέσεως, ἐφονεύθη μαχόμενος, προσφέρων ἑαυτὸν θῦμα ἔνδοξον ὑπὲρ τῆς πατρίδος»·

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Ἐλευθέριος Ῥαφαὴλ πλοίαρχος ἐξ Ὕδρας κατὰ τὸ 1825 μαχόμενος εἰς τὸ Νεόκαστρον ἐφονεύθη ἀπὸ τὸν ἐχθρόν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

Ναυμαχία Σούδας 1825. «Ἀντώνιος Βῶκος πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας εἰς τὴν κατὰ τὴν Σούδαν ναυμαχίαν, ἐνέπρησε μίαν ἐχθρικὴν κορβέταν».

Ἡ Ἐπιτροπή.

«Μιχαὴλ Μπουντούρης πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας (ὅρα ναυμαχίαν Κάσσου 1824).

Ἡ Ἐπιτροπή.

(Ἕπεται συνέχεια)

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ

ὑπὸ

ΓΕΩΡ. Κ. ΣΤΡΑΤΗΓΗ

Ι

Μετὰ δίμηνον ἐν Λειψίᾳ διαμονήν, μετέβην ὡς οἰκότροφος παρὰ τῷ Πάστωρι [1] Μ... τοῦ χωρίου Κ... λεύγας τινὰς ἀπέχοντος αὐτῆς, καὶ ὑπὸ τοῦ γοητευτικοῦ Ἕλστερ ἑλικοειδῶς διαυλακουμένου. Λέγοντες χωρίον, παρακαλοῦμεν τὸν ἕλληνα ἀναγνώστην, ὅπως μὴ ὑποθέσῃ ἄθροισμα ἑκατοστύος πενιχρῶν καλυβῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς κοινωνικῆς κινήσεως, ὅπως τὰ πλεῖστα ἐν Ἑλλάδι, ἅτινα ἐν οὐδεμιᾷ ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τὰς πόλεις εὑρισκόμενα, παριστῶσιν οὕτω τελείαν τὴν ἔννοιαν κράτους ἐν κράτει. Τὰ χωρία τῆς Γερμανίας χάρις τῇ ἀκαταπαύστῳ σιδηροδρομικῇ συγκοινωνίᾳ, ἥτις δι' ἀπειραρίθμων οἱονεὶ ἀρτηριῶν μεταγγίζει αὐτοῖς ἐκ τῶν προσκειμένων πόλεων ἄφθονον ζωήν, κίνησιν καὶ πλοῦτον, δύνανται νὰ παραλληλισθῶσι πρὸς τὰς ἡμετέρας μικρὰς πόλεις, ἐν πολλοῖς μάλιστα ὑπερτεροῦσιν αὐτῶν. Τὸ χωρίον Κ.. ὑπὸ 8 χιλ. ψυχῶν κατοικούμενον καὶ ἐὰν ἔτι ἐστερεῖτο τῶν ὡραίων αὐτοῦ ζυθοπωλείων, τῶν ρωμαντικῶν κήπων ἐπὶ τοῦ Ἕλστερ, τῶν συναυλιῶν καὶ τῶν σφαιροβολείων του (**Kegelbahn**), ἠδύνατο οὐχ ἧττον νὰ ἐναβρύνηται ἐπὶ τῷ Πάστωρι αὐτοῦ Μ... ἀνδρὶ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα γεγονότι, ὀλβιογάστορι, μετὰ μακρῶν ὑπερύθρων παραγναθίδων καὶ ἄνευ μύστακος, μετὰ ὀφθαλμῶν γλαυκοκυάνων καὶ ἐν ὑγρᾷ πάντοτε διατελούντων καταστάσει ὡς ἐκ τοῦ καπνοῦ, ὅστις ἀνέθρωσκε ἐκ τοῦ αἰωνίου σιγάρου, ὅπερ μόνον ἅπαξ ἐξήρχετο τῆς μελαίνης εἱρκτῆς του, ὅπως ὑποστῇ τὸν ὑπὸ τὸν πόδα τοῦ διακοσιολίτρου σώματός του διὰ συντριβῆς θάνατον. Εἶχε πολλὰς ἀρετὰς ὁ ὑπὸ τοῦ χωρίου λατρευόμενος Πάστωρ. Μία πλὴν ἐκ τῶν πολλῶν, δι' ἣν ἅπαντες οἱ πρὸ ἐμοῦ καὶ μετ' ἐμὲ οἰκότροφοι θὰ τῷ εἴμεθα εὐγνώμονες, εἶναι ὅτι τὰ πνευματικὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ θεοσεβείας νάματα ἐπεφύλασσε μόνον κατὰ τὰς Κυριακὰς διὰ τὸ εὐλαβὲς αὐτοῦ ποίμνιον μᾶλλον ἢ διὰ τοὺς οἰκοτρόφους αὐτοῦ, πρὸ τῶν ὁποίων ἀνέπτυσσε κατὰ τὴν Λουκούλειον τράπεζάν του τὰ μυστήρια τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Γαμβρίνου, πρὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ ὁποίου ἔθυεν ἀφθόνως ἓξ ἡμέρας τὴν ἑβδομάδα. Ἠγάπα τὰ πάντα ἡ ἀγαθὴ τοῦ Πάστωρος καρδία· πάντα τὰ φαγητά, πάντα τὰ ὀπωρικὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐκτὸς τῶν Ἰουδαίων. Κατὰ τὸ πρὸς τάτυχῆ τέκνα τοῦ Ἰακὼβ μῖσος ὑπερέβαινε μάλιστα τὸν ἀμείλικτον ἐν Βερολίνῳ ἀντισημιτιστὴν **Stoecker** οὗτινος ἠσπάζετο εὐλαβῶς τὰς ἰδέας.

Ὀλίγαι ἡμέραι ἤρκεσαν μετὰ τὴν εἴσοδόν μου παρ' αὐτῷ ὡς οἰκοτρόφου νὰ συνδεθῶ τοσοῦτον μετὰ δύο υἱῶν του, τοῦ Φρὶτς καὶ τοῦ Χάνς, ὥστε παρ' ἐκείνου μὲν εἶχον μάθει τὴν ἱστορίαν τῶν πολυαρίθμων οὐλῶν, αἵτινες εἶχον μεταβάλει τὴν ζωηρὰν αὐτοῦ καὶ ἀρήϊον μορφὴν εἰς ἱερογλυφικὴν περγαμηνήν, παρὰ τούτου δὲ εἰσήχθην τὴν δευτέραν ἡμέραν εἰς τὰ ἄδυτα τῆς βερθερείου αὐτοῦ εἰκοσαετοῦς καρδίας. Ὁ Φρὶτς, εἰκοσιτριέτης, ὑψηλός, ξανθὸς πρὸς τὸ πυρρόχρουν ἀποκλίνων μετὰ λεπτοῦ μύστακος, ἦτο εἷς ἐκ τῶν ζωηρῶν ἐκείνων τύπων, ὧν οὐδόλως ἀμοιροῦσι τὰ εἴκοσι Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας. Ἔφερε μετά τινος ὑπερηφάνου αὐταρκείας τὴν διὰ τοῦ στήθους του ἐγκαρσίως διήκουσαν τρίχρουν ταινίαν τοῦ σωματείου του «Σαξωνίας», τὸ δὲ μικροσκοπικὸν καὶ πρὸς τὴν ταινίαν ὁμοιόχρουν πιλίδιόν του ἔκλινε ἐλαφρῶς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὠτός του. Καὶ ἐν ᾧ ἡ κόμη τοῦ ζωηροῦ καὶ ἀεικινήτου Φρὶτς, πρό τινος τὸ στάδιον τῆς *ἀλώπηκος* (**Fuchs**) παρακάμψαντος ὡς ὅλαι αἱ κόμαι τῶν εἰς σωματεῖα ἀνηκόντων γερμανῶν σπουδαστῶν, ἦτο λεία καὶ μέχρι τοῦ μεσονυκτίου ἐκτενισμένη μετά τινος ἐπιτετηδευμένης ἐπιμελείας, ὡς αἱ ἐν τοῖς ὑελωτοῖς τῶν κομμωτηρίων ἐπὶ τῶν κηρίνων ἀνδρεικέλων φενάκαι, ἡ ξανθὴ κόμη τοὐναντίον τοῦ ἠρέμου καὶ βεμβώδους Χάνς ἦτο βοστρυχώδης καὶ ἐν ἀεννάῳ τρικυμίᾳ, εἰς οὐδὲν ἄλλο ὑπακούουσα ἄροτρον ἢ τὸ τῶν πέντε δακτύλων τῆς μιᾶς χειρός, ὁσάκις διὰ τῆς

1) Ἱερεῦ.

ἑτέρας ἐκράτει τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἐκ σηπίου καπνοσύριγγα (**Meerschaum**). Ὁ Φρίτς, **alter ego** τοῦ πατρός του, τοσοῦτον ἐνθέρμως ἠσπάζετο τὰς περὶ Γαμβρίνου δοξασίας τοῦ πατρός του, ὥστε καθ' ὅλον τὸ ἐπικίνδυνον *ἀλωπεκικὸν* σταδιόν του, οὐδεμίαν παρὰ τοῦ προέδρου τοῦ *Σκιπείου* (**Kneipe**) (*) αὐτῶν ὑπέστη ποινὴν ἢ ἐπιτίμησιν, τοῦθ' ὅπερ σπάνιον παρὰ τοῖς γερμανοῖς σπουδασταῖς. Ὁ Χάνς τοὐναντίον ἀτρόμητος καφφεπότης προὔτίμα νὰ δέχηται κατὰ τὴν τράπεζαν στωϊκῶς τὰς εἰρωνείας πατρὸς καὶ ἀδελφοῦ καὶ τοὺς γέλωτας τῶν οἰκοτρόφων μᾶλλον ἢ νὰ παραβῇ καὶ νὰ ἐλαττώσῃ ἐπὶ μίαν ἡμέραν τὴν λατρείαν αὐτοῦ πρὸς τὸ νηπενθὲς ποτὸν τῆς Ἀραβίας.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς Κ.. ἐωρτάζετο ἡ παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, ἡ φαιδρὰ αὕτη καὶ ἐγκάρδιος παρὰ Γερμανοῖς ἡμέρα τοῦ δένδρου τῶν Χριστουγέννων (**Weihnachtsbaum**), ἣν μετὰ τοσαύτης ἀνέμενον ἀνυπομονησίας. Τῇ μεσημβρίᾳ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐκείνης εὑρισκόμεθα περὶ τὸ τέλος τοῦ γεύματος. Ἕκαστος ἡμῶν συνωμίλει μετὰ τοῦ γείτονός του περὶ τῆς κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἑορτῆς τοῦ δένδρου, ὅπερ ἀπὸ τῆς πρωΐας ἵστατο ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς αἰθούσης, ἕτοιμον ὅπως διακοσμηθῇ. Μία τῶν γλυκυτέρων μου ἀπολαύσεων κατὰ τὴν ἐν Γερμανίᾳ διαμονήν μου, ἦτο ἡ ὥρα τῆς τραπέζης, οὐχὶ τόσον διὰ τὸ ἐκλεκτὸν τῶν παρατιθεμένων ὄψων, καθ' ὃ οἱ Γερμανοὶ ὑστεροῦσι τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὅσον διὰ τὰς διαχυτικὰς καὶ εὐαρέστους στιγμάς, ἃς κατ' αὐτὴν διῆλθον. Ἡ τράπεζα εἶναι τὸ μόνον μέρος, ἐν ᾧ δύνασαι νὰ γνωρίσῃς τὸν ἐπιφυλακτικὸν καὶ ψυχρὸν ἔξω τοῦ οἴκου Γερμανόν, ὅστις κατὰ τὴν τράπεζαν ἀνοίγει.... ὡς ὀστρεΐδιον.

Κατ' ἐξαίρεσιν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὁ ἀγαθὸς Πάστωρ, ἀφετηρίαν λαμβάνων ἐκ τῆς ἱερότητος τοῦ θέματος ἀνυψώθη ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς εὐφραδείας του μέχρι τοῦ δδηγοῦντος τοὺς μάγους ἀστέρος, ὁπόθεν ἔρριπτε μύδρους εὐγλωττίας κατὰ τῶν Ἰουδαίων, οὓς ἐποθει νὰ ἔδλεπε πτῶμα πρὸ αὐτοῦ ὡς τὰς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἱσταμένας δώδεκα κενὰς φιάλας. Εἶτα περιγράφων τὰ ἐν Γερμανίᾳ ἐκ τῆς ἑνδεκάτης ταύτης πληγῆς ἐπελθόντα κακα, ἔδλεπε, ναί, ἔδλεπε τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ **Stoecker**, ὁ ἀπόστολος οὗτος τοῦ ἀντισημιτισμοῦ, ὁ θεόπνευστος, ἤλελε διὰ τῆς μαγικῆς ῥαδδου τῆς εὐγλωττίας του φραγγελώσει τὸν ἀχάριστον ἐκείνον λαόν καὶ ὁδηγήσει αὐτὸν ἔξω τῆς Γερμανίας. Εἴτε διότι ὁ ἀντισημιτικὸς οὗτος φιλιππικὸς ἀντέκειτο πρὸς τὸν αἰμῦλον καὶ ῥεμβῶδη χαρακτῆρά του, εἴτε διότι ἦτο βεδυθισμένος ἐν ῥεμβασμοῖς περὶ τῆς ἑσπερίδος, ὁ Χανς, ὅστις ἦτο ὁ ἐν τῇ τραπέζῃ γείτων μου, ἐτήρει μόνος αὐτὸς ἀπόλυτον σιγήν, ῥοφῶν ἑκάστοτε ἡχηρῶς τὸν καφφέ του ὡς ἐπῳδὸν ἑκάστης περιόδου τῆς πατρικῆς δημηγορίας.

— Ὁ Χάνς, μοὶ ἐψιθύρισεν εἰς τὸ οὖς ὁ ἐκ δεξιῶν μου καθήμενος Φρίτς, σήμερον εἶναι πλέον τοῦ συνήθους μελαγχολικός, διότι τὸ ἑσπέρας θὰ ἴδῃ τὴν Μαργαρίταν.

— Μοὶ ὡμίλησεν ἤδη περὶ αὐτῆς, εἶπον. Θὰ ἔλθῃ λοιπὸν τὸ ἑσπέρας;

— Ναί, εἶναι προσκεκλημένη μετὰ τοῦ μνηστῆρός της.

— Βλέπεις Χάνς; εἶπεν αἴφνης ὁ Πάστωρ πρὸ ὀλίγου περάνας τὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπικήδειόν του, ἐὰν ἔπινες ὀλίγον ζῦθον καὶ σύ, δὲν θὰ ἦσο μελαγχολικὸς ὡς μία σελὶς τοῦ Βερθέρου, καὶ θὰ ἐκένους μίαν φιάλην ἀντὶ νὰ περιορίζησαι νὰ παρατηρῇς τὸ χρῶμα αὐτῆς, ὅπερ σοὶ ἀναμιμνήσκει ξανθήν τινα κεφαλήν. Ταῦτα λέγων ἐξερράγη εἰς τὸν ἠχηρὸν καὶ ἀθῶον ἐκεῖνον γέλωτα, ὅστις χαρακτηρίζει τοὺς Γερμανούς. Ἅπαντες τὸν ἐμιμήθημεν. Ὁ δὲ Χάνς, ῥοφήσας μέχρι τρυγὸς τὸ σεβαστὸν κύπελλόν του, καὶ ταξιθετήσας καὶ διὰ τῶν δύο χειρῶν του τοὺς ἐπὶ τοῦ πυρέως μετώπου του πίπτοντας δοστρύχους ἠγέρθη ἀπαθέστατος, ηὐχήθη ἡμῖν τὸ **Mahlzeit** (*) καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν του ὅπως καπνίσῃ τὴν καπνοσύριγγα του.

— Ὁ πτωχὸς αὐτὸς Χάνς, μοὶ εἶπεν ὁ Φρίτς, μοὶ ἐμπνέει οἶκτον μὲ τὸν ἔρωτά του. Ἀφοῦ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη κατὰ τὰ ὁποῖα συνανεστράφη ἐντὸς μιᾶς αὐλῆς μετὰ τῆς Μαργαρίτας δὲν ἠδυνήθη νὰ τῇ ἐμπνεύσῃ ἄλλο τι πλέον ἀδελφικῆς στοργῆς, τώρα δὲν πραττει ἄλλο ἢ νὰ ἀποφεύγῃ τὴν κοινωνίαν ἢ νὰ κλείνται εἰς τὸ δωμάτιόν του, ὅπως γράφῃ ποιήματα κατὰ τὸν **Heine** καὶ νὰ κενώνῃ δεκάδα κυπέλλων καφφὲ τὴν ἡμέραν. Ἐγὼ θὰ ἦμην εὐτυχὴς ἐπὶ τέλους νὰ μὲ ἠγάπα ἔστω καὶ ὡς ἀδελφὸν ἡ Μαργαρίτα, ὅπως ἀγαπᾷ τὸν Χάνς. Τὴν εἴδατε; Εἶναι ἡ ἐξοχωτέρα καλλονὴ ὄχι μόνον τοῦ χωρίου ἀλλὰ δύναμαι νὰ εἴπω καὶ τῆς Λειψίας. Πρὸ ὀλίγου ἐπράτωσε τὰς μουσικὰς σπουδάς της ἐν τῷ Ὠδείῳ (**Gewandthaus**) τῆς Λειψίας, ἤδη δὲ πρόκειται νὰ ἀνέλθῃ τὴν σκηνήν, ἣν περιπαθῶς ἀγαπᾷ μετὰ τὸν Ἰσπανόν της, ὃν θὰ γνωρίσητε ἀπόψε. Σπουδάζει ἰατρικήν, ἦτο δὲ πρὸ ὑμῶν οἰκότροφος παρ' ἡμῖν. Ἐγνώρισε τὴν Μαργαρίταν ἀκριβῶς πρὸ ἑνὸς ἔτους καὶ ἐζήτησε τὴν χεῖρά της παρὰ τῆς θείας της καὶ παρὰ τοῦ πατρός μου, ὅστις εἶναι κηδεμών της. Εἶναι υἱὸς μιᾶς τῶν πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν τῆς Μαδρίτης, ἤτις ὅμως μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἔδωκε τὴν συγκαταθεσίν της εἰς τὸ συνοικέσιον τοῦτο, ὅπερ οὐδόλως εἶναι δυσαναλογον, ἀφοῦ ἡ Μαργαρίτα τῷ δίδει ὡς προῖκα ἔξοχον καλλονὴν καὶ φωνὴν σπανίαν. Τὴν ἀγαπῶμεν ὅλοι ἐδῶ ὡς κόρην μας ἐγὼ δὲ ἐκράτησα αὐτὴν παιδιον οὖσαν, πολλάκις εἰς τὰς χεῖρας μου. Ὁ Χάνς, μεθ' οὗ συνανεστράφη ἠγάπα αὐτὴν ἐπίσης ὡς ἀδελφήν, μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὁ Ἰσπανὸς ἐζήτησε τὴν χεῖρά της. Αἴφνης ἀπὸ ἐκείνης τῆς στιγμῆς, ὅτι ἐκεῖνος καὶ ἡμεῖς ἐχαρα-

(*) Οἱ ἐν Γερμανίᾳ Ἕλληνες μεταφράζομεν ἐλευθέρως διὰ τοῦ σκνιπείου τὴν λέξιν Kneipe, ἥτις κυρίως σημαίνει ἰδιαίτερον ζυθοποτεῖον ἑκάστου σωματείου.

(*) Εὐχὴ λίαν συνήθης παρὰ τοῖς Γερμανοῖς κατὰ καὶ μετὰ τὸ γεῦμα.

κτηρίζομεν ἀδελφικὴν στοργήν, ἐξεδηλώθη ὡς σφοδρότατος ἔρως. Καὶ ἐν τούτοις ὁ πτωχὸς Χάνς ἔχει ἐπ' αὐτοῦ τοσοῦτον κράτος, ὥστε οὔτε ὁ Ἰσπανὸς ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ Μαργαρίτα μαντεύουσί τι. Ὁ Ἰσπανὸς ἠδύνατο νὰ τῇ ἀπαγορεύσῃ τὰς πρὸς ἡμᾶς ἐπισκέψεις της καὶ τότε ἡ μήτηρ μου ἥτις τὴν ὑπεραγαπᾷ, βεβαίως ἤθελε φέρει βαρέως τὴν στέρησίν της. Πίνω εἰς ὑγείαν σας, εἶπε ἀναλαμβάνων τὸ ὑπερμέγεθες ποτήριόν του, οὗτινος αἱ ἀναγλυφοι παρυφαὶ ἦσαν καλλιτεχνικώτατα κεκοσμημέναι.

— Prosit! (ὑγίαινε)

— Ἀλήθεια, εἶπεν καταθέσας τὸ κενωθὲν ποτήριόν του καὶ γενόμενος αἰφνιδίως σύνοφρυς, ἀλήθεια, πολὺ θὰ μοὶ ὑποχρεώσητε, ἂν μοὶ ἐκαμετε μίαν χαριν δι' ἣν ἐγὼ καὶ ἡ οἰκογένειά μου θὰ σᾶς εἴμεθα αἰωνίως εὐγνώμονες.

— ; ; ;

— Θὰ σᾶς παρακαλεσω νὰ καταπείσητε τὸν Χάνς νὰ πίνῃ ὀλίγον ζῦθον, ἀντὶ τοῦ καφφὲ οὗτινος καμει μεγαλην καταχρησιν καὶ ὅστις τὸν καθιστᾷ πολὺ νευρικόν. Ὑπεσχέθην αὐτῷ μετὰ σοβαρότητος ἀξίας καλλιτέρας τύχης, ὅτι θὰ συντελέσω ὅσον δυνηθῶ εἰς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ποτοῦ τοῦ ἀδελφοῦ του, μεθ' ὃ ἐγερθεὶς τῆς τραπέζης μετέβην εἰς τὸ δωμάτιόν μου.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας κατειχόμην ὑπὸ τοῦ ἀρρήτου ἐκείνου αἰσθήματος τῆς νοσταλγίας, ὑφ' ἧς καταλαμβανεται ὁ ἐν τῇ ξένῃ εὑρισκόμενος κατὰ τὰς ἡμέρας μαλιστα τῶν Χριστουγέννων ἤκουσα ἐλαφρῶς κρουομένην τὴν θύραν.

— **Herein!** (εἰσέλθετε)

Ἦτο ὁ Χανς. Εἰσῆλθε τὴν κόμην ἔχων μᾶλλον ἄτακτον τοῦ συνήθους, καὶ κρατῶν διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν καπνοσύριγγά του καὶ διὰ τῆς ἑτέρας ὀγκῶδες τετράδιον, ἐφ' οὗ ῥίψας ταχὺ βλέμμα ἀνέγνων:

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ

— Δυστυχία μου! εἶπον κατ' ἐμαυτόν. Ποιήματα ἔρχεται νὰ μοὶ ἀναγνώσῃ. Φοβεραὶ ἀναμνήσεις πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις σπουδαστικόν μου βίον συνδεόμεναι, ἦλθον ὅπως ἐπιρρώσωσι τὴν ἀνησυχίαν μου. Μὴ ἄρα δὲν ἦτο εἰκοσαετής; Δὲν εἶχε δηλ. ἀκριβῶς τὴν ἡλικίαν ἐκείνην τὴν τόσον γόνιμον εἰς τετράδια λυρικῶν ποιήσεων; Πῶς νὰ σωθῶ ἀπὸ τοῦ ἐφιαλτου ἐκείνου; ὅσον ἔδλεπον τὸ τετράδιον τοσοῦτον ἐζωγκοῦτο ἐν τῇ φαντασίᾳ μου, ὅπως πρὸ τοῦ Φαύστου ὁ σκύλαξ ἐκεῖνος, ἀπὸ τῆς κοιλίας τοῦ ὁποίου ἐξέθορεν ὁ Μεφιστοφελῆς; Αἴφνης ἰδέα φωτεινὴ ἐξήστραψεν ἐν τῷ πνεύματί μου. Ἐπὶ τῆς τραπέζης ἔκειτο ἠνεωγμένος ὁ Φαῦστος. Ὡρμησα λοιπὸν ἐπ' αὐτοῦ, ὅπως ὀναυαγὸς πρὸς τὴν σανίδα τῆς σωτηρίας.

— Φίλτατέ μοι, εἶπον εἰς τὸν Χάνς, ὅστις μετ' ἀπελπιστικῆς στωϊκότητος ἐνεθρονίσθη ἐν τινι ἐκ βυρσης ἕδρᾳ κρατῶν ἐπὶ τῶν γονάτων του τρυφερῶς τὸ χειρόγραφον, φίλτατέ μοι, ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐσκεπτόμην νὰ ποτανθῶ πρὸς σέ, ὅπως μοὶ ἑρμηνευσῃς μερικὰ σκοτεινὰ χωρία τοῦ Φαύστου ἐκ τῆς σκηνῆς ἐν τῷ κήπῳ μεταξὺ Μαργαρίτας καὶ Φαύστου. Ἤλθες εἰς κατάλληλον στιγμήν.

— Ποία εὐτυχὴς σύμπτωσις! ἀνέκραξεν ἐκεῖνος ῥίπτων μειδιῶν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χειρογράφου του, μειδίαμα ὅπερ διῃθρίασεν τὴν ζοφώδη αὐτοῦ ὄψιν. Ἔρχομαι νὰ σοὶ ἀναγνώσω τὴν Μαργαρίταν μου, συλλογὴν λυρικῶν ποιήσεων, εἰς τρεῖς περιόδους διῃρημένην, τὴν παιδικήν, τὴν μειρακιώδη καὶ τὴν νεανικήν. Ταῦτα λέγων ἔφερεν εἰς τὸ στόμα του δίς, τρὶς, τετράκις τὴν καπνοσύριγγα, ἐξ' ἧς τόσος ἀνέθορεν καπνός, ὥστε ἐπίτινας στιγμὰς ἐξηφανίσθη ἐντὸς νεφέλης. Ἔκυψα τὴν κεφαλὴν ὑποστένων. Συνελήφθην ἐντὸς τῆς παγίδος μου· Μὴ ἄρα δὲν ἔπταιον ἐγώ; Διατί ἀνέφερον εἰς αὐτὸν τὸ ἐπεισόδιον τῆς Μαργαρίτας καὶ οὐχὶ τὸ τῶν *Στριγγλῶν*;

Ἤρξατο τῆς ἀναγνώσεως τῶν ποιημάτων του διά τινος ᾀσματίου, ὅπερ τοὺς γαλανοὺς ἐκείνης ὀφθαλμοὺς ἐξυμνοῦν, ἦτο μετὰ τοσαύτης χαριτος καὶ λεπτότητος αἰσθήματος γεγραμμένον, ὥστε ἀφῆκα τὴν γωνίαν τοῦ ἀνακλίντρου, ἐν ᾗ ὡς εἰς τελευταῖον ἄσυλον ἐξηπλώθην μετὰ νωχελείας. Μετὰ τὴν ἀναγνωσιν τοῦ δευτέρου, ἐπλησίασα εἰς τὴν ποὸ τοῦ ἀνακλίντρου τράπεζαν ἐφ' ἧς στηρίξας τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς χειρός μου ἠκροώμην μετ' εὐλαβείας. Τὸ τέταρτον ποιημάτιον ἢ μᾶλλον ἀναμνησις τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, καθ' ἣν μετὰ τῆς Μαργαρίτας διέπλεον τὸν Ἕλστερ, ἦτο μετὰ τοσούτου πάθους καὶ αἰσθήματος γεγραμμένον, ὥστε τῷ ἔτεινα τὴν χεῖρα.

— Σὲ συγχαίρω ἐγκαρδίως, Χάνς. Ἐξακολούθει.

Μοὶ ἀνέγνωσε τὰ πλεῖστα. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν μέτρια. Ἐμιμεῖτο, εἶναι ἀληθές, τὸν **Heine** καὶ τὸν **Chamisso** καὶ ὅμως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μιμήσει διέλαμπε ἀρκετὴ πρωτοτυπία. Χωρὶς νὰ ἔχῃ τούτου τὴν λεπτότητα καὶ ἐκείνου τὸ κομψὸν ἐν τῇ ἐκφρασει, ὑπερτέρει ἐν πολλοῖς τὸν πρῶτον κατὰ τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὸν δεύτερον κατὰ τὸ παθος.

— Πότε σκοπεύεις νὰ τὰ ἐκδώσῃς; τὸν ἠρώτησα.

Μὲ ἠτένισεν ἔκπληκτος.

— Νὰ τὰ ἐκδώσω; Μήπως ἔγραψα ταῦτα, ὅπως φέρω εἰς φῶς; Διατί νὰ ἱεροσυλήσω πρὸς ἐκείνην, ἥτις ἐντὸς ὀλίγου θὰ φέρῃ τὸ ὄνομα ἄλλου; Ἄλλως τε δὲν ἐπιθυμῶ νὰ μαθῃ, ὅτι τρέφω πρὸς αὐτὴν ἄλλο αἴσθημα τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς. Οὔτε εἶναι ἄξια ἐκείνης.

Ἐγένετο σύνοφρυς, καὶ ἐκάπνιζε μανιωδῶς. Ἐσιγῶμεν ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν, ἐγὼ μὲν θεωρῶν μετα τινος θαυμασμοῦ τὸν μετριόφρονα ἐκεῖνον νέον, ἐκεῖνος δὲ βεβυθισμένος ἐν τῇ βαθυτατῃ ῥέμβῃ.

Αἴφνης ταχύτατα προανακρούσματα ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου ἀπέσπασαν ἡμᾶς ἐκ τῆς βαθυτατης ἐκείνης ὀνειροπολήσεως.

—Εἶναι αὐτή! εἶναι ἡ Μαργαρίτα! μοὶ εἶπεν ἀνατινασσόμενος ἀπὸ τῆς ἕδρας του καὶ σφίγγων τὴν χεῖρά μου σπασμωδικῶς. Ἠκρασθημεν. Μεταξὺ τοῦ δωματίου, ἐν ᾧ ἦτο τὸ κλειδοκύμβαλον, καὶ τοῦ ἡμετέρου, ἐπεπρόσθει τὸ δωμάτιον τοῦ Φρίτς. Καίτοι λοιπὸν συγκεχυμένοι καὶ ἀμβλεῖς ἔ-

φθανον μέχρις ἡμῶν οἱ τόνοι, οὐχ ἧττον ἀρκετὰ εὔηχος καὶ καθαρὰ ἔπληξε τὰ ὦτα ἡμῶν ἡ δυῳδία τοῦ Μενδελσῶνος,

Ich wollt' meine Liebe ergösse sich.

— Θὰ τὴν συνοδεύσῃ καὶ αὐτός! ὑπετονθόρυζεν ὁ Χάνς.

Ὄντως μετὰ τὸ προανάκρουσμα, διαυγὴς φωνὴ βαρυτόνου μελῳδικῶς μετὰ δροσερᾶς καὶ μεταλλικῆς φωνῆς συζευγνυμένη, ἀπετέλει γλυκυτάτην δυῳδίαν.

Πτωχὲ Χάνς, δὲν θὰ λησμονήσω οὐδέποτε τὴν φοβερὰν ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν θανάσιμος ὠχρότης ἐπεχύθη ἐπὶ τῆς ὡραίας μορφῆς σου! Πόσον ἀρρήτως ὑπέφερες, ταλαίπωρε νέε! Ἠγέρθης, μὲ ἠτένισας περίλυπος, ἔλαβες τὴν καπνοσύριγγά σου καὶ θέτων ὑπὸ μάλης, πλησίον τῆς καρδίας σου, τὴν μόνην εὐτυχίαν, ἣν σοὶ ἐνέπνευσεν ἔρως δυσδαίμων, ἔσφιγξας τὴν χεῖρά μου καὶ μετέβης εἰς τὸ δωμάτιόν σου ὅπως κλαύσῃς.

— **Auf wiedersehen!** (Ἐπαναβλεπόμεθα).

Ἔμεινα μόνος. Κατειχόμην ὑπὸ ἀφάτου συγκινήσεως κατόπιν τῆς πρὸ ἐμοῦ ἀνελιχθείσης δραματικῆς ἐκείνης σκηνῆς. Οὐχὶ ὀλίγον συνέτεινεν εἰς τὴν ἐπίτασιν τῆς συγκινήσεώς μου ἡ ἔξοχος ἐκείνη δυῳδία, ἥτις εἶχεν ἤδη ἐκπνεύσει εἰς οὐρανίαν στοναχήν. Πόσον ἡ μουσικὴ συμβάλλεται εἰς τὴν ἐξευγένιαν τῶν αἰσθημάτων, ἐξαπαλύνουσα αὐτά, καὶ ἀναλύουσα τοὺς πάγους τῆς μᾶλλον ὑπὸ τῶν συμφορῶν σκληρυνθείσης καρδίας, δύναταί τις νὰ λάβῃ πεῖραν ἐν Γερμανίᾳ καὶ εἰς τὰ πενιχρότερα χωρία τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει οἰκίσκος, ἔνθα δὲν ἱδρύθη ὁ μυστηριώδης οὗτος βωμὸς τῆς οἰκογενείας, τὸ κλειδοκύμβαλον.

II

Τὸ ἑσπέρας μεταβὰς εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Χάνς, ὅπως μετ' αὐτοῦ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ ἑστιατόριον, εὗρον αὐτὸν γαλήνιον καὶ ἠρέμως ἐπὶ τῆς τραπέζης του ἐργαζόμενον. Μὴ ἄρα ἦτο γαλήνη ὠκεανοῦ μετὰ φρικώδη καταιγίδα;

Τῷ ἔθλιψα ἐγκαρδίως τὴν χεῖρα. Εἰσελθόντες εἰς τὸ ἑστιατόριον εὕρομεν τὸν Φρὶτς βεβυθισμένον εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ **Gartenlaube** καὶ τὸν Πάστωρα παίζοντα τὸ λίαν σύνηθες παρὰ Γερμανοῖς ζατρίκιον μετὰ τοῦ Ἱσπανοῦ, μετὰ τοσαύτης δὲ προσοχῆς κύπτοντα ἐπὶ τοῦ ἄβακος, ὥστε τὸ σιγάρον του ἠπείλει νὰ κατακαύσῃ τὴν κεφαλὴν τῆς βασιλίσσης. Ὁ Χάνς μὲ συνέστησε πρὸς τὸν Ἀλφόνσον Ροὺϊ Πέτρον Χεναρέζ, ὅστις δὲν ἐφαίνετο ὑπερβὰς τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἦτο μεσαίου ἀναστήματος πρὸς τὸ ὑψηλὸν κλίνων, λεπτὸν ἔχων μύστακα, ζωηρὰ καὶ μεγάλα μελανὰ ὄμματα καὶ ἐλαφρῶς ἐπικαμπτομένην ῥῖνα. Τὸ ὅλον δὲ προὔδιδεν ἐν αὐτῷ τὴν ἀριστοκρατικὴν ἐκείνην κομψότητα, ἥτις χαρακτηρίζει πάντα εὐγενῆ ἰδαλγόν.

Ἀνταλλάξας μετ' αὐτοῦ ἀσημάντους τινας φράσεις, ἐπορεύθην πλησίον τοῦ Χάνς, ὅστις ἔλαβε θέσιν πλησίον τῆς τραπέζης. Τὸν ἠρώτησα περὶ τῆς Μαργαρίτας.

— Εἶναι, μοὶ εἶπεν, εἰς τὴν αἴθουσαν μετὰ τῆς μητρός μου καὶ τῆς θείας της, διακοσμοῦσα τὸ δένδρον. Ἐντὸς ὀλίγου θὰ παραστῇς μάρτυς ὡραίου θεάματος, τῆς ὡραιοτέρας σκηνῆς τοῦ γερμανικοῦ βίου. Ἀλήθεια, πῶς εὑρίσκεις τὸν Ἱσπανόν;

— Ὡραῖος νέος! Φαίνεται ἀνήκων εἰς ὑψηλὴν κοινωνικὴν θέσιν.

— Τοῦτο ἀκριβῶς μοὶ ἐμπνέει φόβους διὰ τὴν πτωχὴν Μαργαρίταν, ἥτις οὐδένα ἄλλον πλοῦτον ἔχει ἐκτὸς τῆς καλλονῆς καὶ τῆς φωνῆς της, μοὶ εἶπεν ὁ Χάνς γενόμενος σύνοφρυς.

Γέλωτες καὶ φωναὶ παιδίων εὐφρόσυνοι ἐκ τῆς κλειστῆς αἰθούσης ἐξερχόμεναι, καθίστων μᾶλλον ἀφόρητον τὴν ἀνυπόμονον περιέργειάν μου.

— **Schach! Matt!**(*) ἀνεκραύγασεν ὁ Πάστωρ κρούων, ἐκ τῆς χαρᾶς τὰς παλάμας. Ἐπὶ τέλους σὲ ἐκέρδισα μίαν φοράν.

— **Donnerwetter!** εἶπεν ἀνατιναχθεὶς ὁ Φρίτς. Ἔχασες Ἀλφόνσε;

— Δὲν πειράζει, φίλε μου, εἶπε μετ' εἰλικρινοῦς μειδιάματος ὁ Χάνς, ὅστις χάνει εἰς τὸ παιγνίδιον κερδίζει εἰς τὸν ἔρωτα.

— Ἢ κάλλιον ὅστις χάνει τὴν βασίλισσαν τοῦ ζατρικίου κερδίζει τὴν βασίλισσαν τοῦ χωρίου, εἶπεν ὁ Πάστωρ γελῶν διὰ τὴν μετρίαν εὐφυολογίαν του. Φρίτς, εἰς τὸ ἔργον σου!

Ὁ Φρὶτς ἐξηφανίσθη διὰ τῆς ἀντιθέτου τῇ αἰθούσῃ θύρας μειδιῶν μετὰ μυστηριώδους ὕφους.

— Πηγαίνει νὰ μετεμφιεσθῇ, μοὶ εἶπεν χαμηλοφώνως ὁ Χάνς.

— Ὡς τί;

— Θὰ τὸ ἴδῃς ἐντὸς ὀλίγου.

Αἴφνης ἀνοιγείσης τῆς θύρας τῆς αἰθούσης, ἄπλετον φῶς ὑπὸ ἑκατοστύος κηρίων ἐκσφενδονιζόμενον κατέκλυσεν ἡμᾶς. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης ἐπὶ τὸ φανταστικώτερον διασκευασθείσης, ἐπὶ μεγάλης στρογγύλης τραπέζης ὑψοῦτο μικρά τις ἀμφιλαφὴς ἐλάτη, δύο μέτρων ὕψους, χρυσαῖς καὶ ποικιλοχρόοις ταινίαις διακεκοσμημένη, ἐπὶ τῶν κλαδίσκων τῆς ὁποίας πολυάριθμα κηρία πρὸς τὰ μυρία ἄλλα κοσμήματα τὸ φῶς αὐτῶν ἀντανακλῶντα παρίστα θέαμα μαγικῆς φασμαγορίας. Πολυάριθμα χερουβεὶμ μετὰ χρυσῶν σαλπίγγων, πλεῖστοι ἀστέρες διὰ τῶν κλαδίσκων τῆς ἐλάτης διαλάμποντες, διάφορα παίγνια, δῶρα καὶ τραγήματα (**Weinachtskuchen**) ἐκ τῶν φύλλων αὐτῆς ἀνηρτημένα, ἐδίδον τοιαύτην θρησκευτικὴν ὄψιν εἰς τὴν κατέξοχὴν οἰκογενειακὴν ἑορτὴν ταύτην τῶν Γερμανῶν, ὥστε κατελήφθην ὑπὸ τῆς ἀρρήτου ἐκείνης συγκινήσεως ἥτις ἐκ μυχίων ἀνακυκῶσα τὴν καρδίαν, διαθέτει πρὸς τὰς γλυκείας ἐκείνας ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς-ἡλικίας. Ὅμιλος εὐθύμων παιδίων τῆς γειτονίας, ἐκ τῆς χαρᾶς ἀνασκιρτώντων, καὶ μετὰ προσδοκίας ἀναμενόντων τὴν διανομὴν τῶν δώρων, προσέθετε εἰδυλλιακήν τινα χάριν εἰς τὴν ὡραίαν ταύτην εἰκόνα. Μετά τινας στιγμὰς ἐκ τοῦ χαριέντος ἐκείνου ὁμίλου μεθ' οὗ συνηνώθη ὁ Φρίτς, ὁ Πάστωρ καὶ

(*) Ὅρος τοῦ ζατρικίου.

ἡ σύζυγός του, τοῦ Χάνς ὑποκρούοντος τὸ κλειδοκύμβαλον, ἀνέθορεν ὁ πλήρης θρησκευτικῆς μελῳδίας ὕμνος τῶν Χριστουγέννων (**Weinachtseied**) ὅστις σὲ ἀνυψοῖ μέχρι τῶν κατὰ τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ἐν χορῷ περιϊπταμένων ἀγγέλων.

Ἐρρίγουν ἐκ τῆς συγκινήσεως. Ἐντὸς τοῦ χαριέντος καὶ γραφικοῦ ἐκείνου ὁμίλου ἀνεζήτησα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν Μαργαρίταν. Κατὰ πρώτην φορὰν τὴν ἔβλεπον καὶ ὅμως παρευθὺς τὴν ἀνεγνώρισα ὡσάνει τὴν εἶχον ἴδει πολλάκις. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμβαίνει, περὶ προσώπου ἐπὶ ἐξόχῳ καλλονῇ φημιζομένου, ὅπερ οὐδέποτε εἴδομεν, νὰ μορφῶμεν ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν τοιοῦτον ἰδανικὸν τύπον, ὥστε κατόπιν γνωρίζοντες αὐτό, εὑρίσκομεν τὴν πραγματικότητα μὴ ἀνταποκρινομένην καθ' ὅλα πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς φαντασίας ἡμῶν ἐξιδανικευθεῖσαν. Ἀντίθετον τι ὅλως μοὶ συνέβη πρὸ τῆς Μαργαρίτας, ἣν εὗρον πολὺ ἰδανικωτέραν τῆς ὑπὸ τῆς φαντασίας μου ἀναπλασθείσης. Ὀρθία πρὸ τῆς τραπέζης, ἐντὸς τοῦ φαιδροῦ ἐκείνου ὁμίλου, οὕτινος ἐφαίνετο οἱονεὶ βασιλίς, ἐβύθιζε τοὺς κρινολεύκους αὐτῆς δακτύλους ἐν τῇ ξανθῇ καὶ βοστρυχώδει κόμῃ ἑξαετοῦς τινος κορασίδος, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας περιέπτυσσε τὸν λαιμὸν πενταετοῦς τινος γνάθωνος παιδίου, ὅπερ μὴ δυνάμενον νὰ ἀποτελέσῃ μέρος τοῦ χοροῦ, ἀπεζημιοῦτο διὰ κολοσσιαίου τινος πλακοῦντος, ὅπερ κατεβρόχθιζε μετ' ἀπληστίας. Ἡ κόμη αὐτῆς, ὅτε μὲν εὑρίσκετο λίαν ἐγγὺς τοῦ λάμποντος δένδρου προσελάμβανε ἐρυθρόχρυσον τινα χροιάν, ἥτις περιέβαλλε τὴν ὠοειδῆ καὶ χιονόλευκον μορφήν της διὰ χρυσίζοντος περίφωτος, καθὼς εἰς τὰς Παρθένους τοῦ Τιτιανοῦ, ὅτε ὅμως ἀπεμακρύνετό πως τοῦ δένδρου προσαπέκτα τὸ βαθὺ τοῦ τοπαζίου χρῶμα. Ἦτο ἀληθὴς ὀπτασία ἡ δεκακαταέτις ἐκείνη κόρη, ὀπτασία ἣν διεσκέδασεν ὁ μνηστὴρ αὐτῆς, ὅστις καταπαύσαντος τοῦ ὕμνου, μὲ ἠρώτησεν, πῶς εὕρισκον τὴν ἑορτήν.

— Θαυμασίαν! ἀπήντησα συνελθών.

— Εἶναι ὄντως ὡραία. Δὲν εὑρίσκετε ὅμως ὅτι ἡ ἑορτὴ αὕτη ἐνέχει τι τὸ πολυτελὲς καὶ θεαματικόν, ὅπερ ἀπᾴδει ἐν γένει εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς ἀφελείας, ἣν ἐκήρυξεν ὁ ἐν τῇ φάτνῃ τῶν ἀλόγων γεννηθείς;

Ὡς ἀστραπὴ ἐν τῷ πνεύματί μου διέλαμψεν ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ πρὸ ἐμοῦ ἱστάμενος, ἐγεννήθη ἐν Μαδρίτῃ, τῇ ἑστίᾳ ταύτῃ τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως, καὶ δὲν ἠθέλησα νὰ ἐπεκταθῶ ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου θέματος. Οὐχ ἧττον ἀπήντησα ὀλίγον ξηρῶς.

— Ἀρκεῖ ὅτι μὲ συγκινεῖ μέχρι δακρύων, Κύριε. Τὰ λοιπὰ μοὶ εἶναι ἀδιάφορα.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ προσήρχετο περιχαρῶς μειδιῶσα ἡ Μαργαρίτα ἥτις ἔκλινε τὴν κεφαλὴν πρὸ ἐμοῦ, βαθέως ὑποκλινομένου.

— Ἡ μνηστή μου δεσποσύνη Μαργαρίτα Β··· εἶπεν παρουσιάζων μοι αὐτὴν ὁ Ἱσπανός

Ὡς εἰκός, ἡ συνομιλία περιεστράφη εἰς τὰ τοῦ δένδρου.

— Δὲν τὸ ἐκόσμησα καλῶς, Κύριε; μὲ ἠρώτησεν μετὰ γοητευτικῆς ἀφελείας ἡ Μαργαρίτα, ἧς, οἱ βαθυκύανοι ὡς σάπφειρος ὀφθαλμοὶ ἐξήστραπτον ἐξ εὐδαιμονίας.

Ἀπήντησα διά τινος τετριμμένης φιλοφροσύνης, ἣν δὲν ἐνθυμοῦμαι. Ἡ συνομιλία ἠπείλει νὰ λάβῃ πέρας ἐλλείψει θέματος, ὅτε ἀναμνησθεὶς τῆς δυῳδίας τοῦ Μενδελσῶνος συνεχάρην αὐτῇ ἐπὶ τῇ μελῳδικῇ φωνῇ της.

— Μεθαύριον, εἶπεν ὁ Ἀλφόνσος, ἡ Μαργαρίτα μετὰ λαμπρὰς σπουδὰς ἐν τῷ Ὠδείῳ, μέλλει νὰνέλθῃ τὴν σκηνὴν κατ' ἀρχὰς ὡς πρόσωπον τοῦ χοροῦ ἐν τῷ Ταυγκόϊζερ τοῦ Βάγνερ, ὥστε ἐλπίζομεν ὅτι θὰ παρευρεθῆτε κατὰ τὴν παράστασιν τὴν προσεχῆ ἑβδομάδα.

Τὸν ηὐχαρίστησα ἐγκαρδίως. Αἴφνης τὰ παιδία ἤρξαντο κραυγάζοντα καὶ σύροντα τὴν Μαργαρίταν πρὸς τὸ δένδρον.

— **Der Schneemann!**(*) **Der Schneemann!**

Ὁ **Schneemann** εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἐντὸς μέλανος μακροῦ μανδύου μετὰ κορδύλης περικεκαλυμμένος καὶ κατάλευκον ὡς χιόνα φέρων πώγωνα, καὶ κρατῶν δῶρα εἰς ἀμφοτέρας αὐτοῦ τὰς χεῖρας, ἅτινα διένειμεν εἰς τὰ μεγαλείτερα τῶν παιδίων, ἅτινα ἔσχον τὴν τόλμην νὰ τὸν πλησιάσωσιν, ἐν ᾧ τὰ μικρότερα περιδεῆ συνεσπειροῦντο περὶ τὴν Μαργαρίταν.

Ὁ ἀναγνώστης βεβαίως ἀνεγνώρισεν ὅτι ὑπὸ τὸν **Schneemann** οὐδεὶς ἄλλος ἐκρύπτετο ἢ ὁ Φρίτς, ὥτινι τὸ ἔτος τοῦτο ἔλαχεν ὁ κλῆρος νὰ ὑποδυθῇ τὸ πρόσωπον τοῦτο τῶν γερμανικῶν παραμυθίων. Τὸν περιεκύκλουν ἅπαντες ζητοῦντες δῶρα, ὡραία σκηνὴ καθ' ἣν ἅπασα ἡ οἰκογένεια εὑρίσκετο ἐν τῇ ἐγκαρδιωτέρᾳ διαχύσει. Ὁ Χάνς, μὴ θέλων νὰ παρίσταται ὡς παραφωνία ἐν τῇ εὐθύμῳ ἐκείνῃ τοῦ ὅλου ἁρμονίᾳ κατέβαλλεν ὑπερανθρώπους προσπαθείας, ὅπως φαίνηται συμμεριζόμενος τῆς κοινῆς εὐθυμίας. Ὁ Πάστωρ ἦτο φαιδρότατος καὶ διένειμεν εἰς τοὺς παρισταμένους τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης κείμενα δῶρα, ἀναφωνῶν μετὰ τόνου πλήρους ἐπισημότητος τὸ ὄνομα ἑκάστου.

Ὁ Ἱσπανὸς ἠκτινοβόλει ἐξ εὐτυχίας πλησίον τῆς Μαργαρίτας μεθ' ἧς ἐξήταζον τὰ διάφορα τοῦ δένδρου κοσμήματα. Ὅσον ἐθεώρουν αὐτοὺς ἐν τῇ ὑπάτῃ ἐκφράσει τῆς εὐτυχίας των, ἐπὶ τοσοῦτον ἡσθανόμην μυστηριώδη καὶ πλήρη συμπαθείας ἕλξιν πρὸς τὸν ἠρεμοῦντα κατὰ τὸ φαινόμενον Χάνς, ὅστις ἐρείδων τὴν κεφαλήν του ἐπὶ τῶν ὤρων τῆς μητρὸς πρὸς ἣν καταπληκτικῶς ὡμοίαζεν, ἐφαίνετο ἀποφεύγων τὴν θέαν τοῦ εὐδαίμονος καὶ πως ἐγωϊστικοῦ ἐν τῇ εὐτυχίᾳ του ζεύγους. Ἡ μήτηρ, ἧς τὴν καρδίαν οὐδόλως διέλαθεν ἡ ψυχικὴ τοῦ υἱοῦ της κατάστασις, προσεπάθει νὰ τὸν ἀποσπάσῃ τῶν θλιβερῶν διαλογισμῶν του, ὁμιλοῦσα αὐτῷ περὶ τοῦ δένδρου. Ἔλαβον θέσιν ἔν τινι γωνίᾳ, παρὰ τὸ κλειδοκύμβαλον. Ὁ Ἀλφόνσος καὶ ἡ Μαργαρίτα πάντοτε κρατούμενοι τῆς χειρὸς ἵσταντο τότε ὄπισθεν τοῦ δένδρου διὰ τῶν κλαδίσκων τοῦ ὁποίου ἔλαμπεν ἡ ξανθὴ αὐτῆς κόμη. Κατεχόμενος ὑπὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ

(*) Ὁ ἄνθρωπος τῆς χιόνος.

Φαύστου κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν τῇ θέᾳ τοῦ ὡραίου ἐκείνου ζεύγους, ἀνεπαρέστησα αἴφνης ἐν τῷ πνεύματί μου τὴν ἐν τῷ κήπῳ τῆς Μάρθας μεταξὺ Φαύστου καὶ Μαργαρίτας σκηνήν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ψυχικαὶ μεταπτώσεις, ἃς ὑπέστην καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ζωηρὰ ἐντύπωσις, ἣν ἐνεχάραξε βαθέως ἐν τῇ ψυχῇ μου ἡ ἐξοχωτέρα σκηνὴ τοῦ ἀριστουργήματος ἐκείνου τοῦ Ὀλυμπίου Γκαῖτε, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μεταρσιωθῶ δι' ἀκαταλήπτου φαντασιώτεως ἄνω τῆς φαντασμαγορικῆς ἐκείνης σκηνῆς, ὁπόθεν ὡς ἐν γοητευτικῷ ἀντικατοπτρισμῷ ἀνεσκόπουν τὴν ἐρωτικὴν δυκδα.

Γέλως ἠχηρὸς αἴφνης τοῦ **Schneemann**=Φρὶτς ἀκριβῶς ὄπισθεν τοῦ ζεύγους εὑρισκομένου καὶ μετὰ τῶν παιδίων παίζοντος, μὲ ἀπέσπασεν τῆς ὀνειροπολήσεώς μου ἐκείνης. Ἐν τῇ ἀφαιρέσει μου ὁ γέλως ἐκεῖνος ἀντήχησε πενθίμως εἰς τὰ ὦτά μου, ὡσεὶ ἐξερχόμενος ἔκ τινος ἐκεῖ που κεκρυμμένου Μεφιστοφελοῦς.

Ὁ Φρὶτς ἦτο πρὸ ἐμοῦ τότε προσφέρων μοι γλύκισμά τι.

— Γνωρίζεις Φρὶτς; τῷ εἶπον γελῶν, ὅτε πρὸ ὀλίγου ἐγέλασας, σὲ ἐξέλαβον ὡς Μεφιστοφελῆν.

— Διατί ὄχι; Εἰς ἐμὲ ἀρέσκει περισσότερον τοῦ Φαύστου ὁ Μεφιστοφελῆς. Εἶναι ἀληθὴς Ἱσπανὸς ἱππότης:

Wir kommen erst aus Spanien zurück (*).
Dem schönen Land des Weins und der Gesänge!

ἀπήγγειλε μετ' ἐμφάσεως ὁ Φρὶτς.

— Ἀνεγνώσατε τὸν Φαῦστον, Κύριε; μὲ ἠρώτησεν ὁ Αλφόνσος μεθ' ὑπερηφανείας κολακευθείσης ὑπὸ τῆς φιλοφροσύνης τοῦ Φρὶτς.

— Βεβαίως.

— Εἰς τὴν Ἑλληνικήν; μὲ ἠρώτησεν ἡ Μαργαρίτα.

— Δὲν ὑπάρχει δυστυχῶς μετάφρασις τοῦ Φαύστου ἐν τῇ ἑλληνικῇ δεσποσύνῃ, ἀπήντησα.

— Ὑπάρχει μετάφρασις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ τοῦ ἄσματος τῆς Θούλης. Τὴν ἀνεγνώσατε; μὲ ἠρώτησεν ὁ Πάστωρ, ὅστις ἦτο βαθὺς ἑλληνιστής.

— Ὄχι, Κύριε Πάστωρ, δὲν τὴν ἀνέγνωσα.

— Ὅτε ἤμην σπουδαστής, ἦτο τὸ προσφιλέστερόν μοι ἆσμα μετὰ τὸ **Gaudeamus**:

Μπαζιλόϊς ποτ' ἔν ἔν Thούλε
Πιστὸς ἔστ' ἄϊς Ἄϊδου.
Thνέσκουσα τῷ ἑ κούρε
Ντῶκ' ἔκπωμα χρουζοῦ.

— Ἀλλ' αὕτη εἶναι κινεζική, κύριε Πάστωρ, ὅπως τὴν προφέρετε μετ' ἀναλελυμένων διφθόγγων.

Τὸ περὶ προφορᾶς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ζήτημα εἶναι τόσον σύνηθες, ὥστε τὴν πρώτην φορὰν καθ' ἣν Ἕλλην τις γνωρισθῇ μετὰ Γερμανοῦ γίνεται τὸ πρῶτον θέμα μακρᾶς συζητήσεως, καθ' ἣν οὔτε ὁ εἷς οὔτε ὁ ἄλλος ἐπείσθη. Εὐτυχῶς ἡ ὑπηρέτρια τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ εἰσελθοῦσα ἀνήγγειλε τὸ δεῖπνον καὶ οὕτως ἐσώθην κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην τοὐλάχιστον ἐκ τῶν *ἄϊ, ὄϊ, ἔϊ* τῆς βελαζούσης ἐκείνης καὶ ἥκιστα *ἐρασμίας* προφορᾶς.

(Ἕπεται τὸ τέλος).

(*) Μόλις ἐπανακάμπτομεν ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν,
τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἄσματος τὴν γῆν τὴν ἐρασμίαν.

ΠΟΙΗΣΙΣ

Ἐ ΕΝΑ ΜΟΝΑΚΡΙΒΟ ΠΑΝΣΕ

Πανσέ μου νὰ κοβότανε τοῦ ἄσπλαγχνου τὸ χέρι
Ποῦ σ' ἅρπαξ' ἀπ' τῆς μάννας σου τὰ μαῦρα φυλλοκάρδια,
Νὰ μὴ σ' ἀρήσῃ γιὰ νὰ ἰδῇς μαζί της καλοκαίρι
Καὶ νὰ χαρῇς τῆς ζηλευτῆς μαννοῦλας σου τὰ χάδια.
Εἶσαι μακριά της δὲν θωρεῖς τὸ δάκρυ της, Πανσέ μου
Ποῦ τρέχει ἀπ' τὰ 'μάτια της σὰν τὴ δροσιὰ χρυσέ μου.

Τί εἶπα; δὲν εἶναι δροσιὰ τῆς μάννας μας τὸ δάκρυ·
Εἶναι διαμάντια πύρινα, 'ποῦ φλογερεῖς ἀχτίδες
Σκορπίζουνε κι' ἀλάδουνε πικρὰ ἀπ' ἄκρη 'ς ἄκρη
Τὸν στεναγμὸ 'ς τὰ σπλάγχνα μας.. καὶ σβύνουν τῆς ἐλπίδες
Ποῦ ἄλλοι μᾶς χαρίζουνε μὲ ζαχαρένια λόγια,
Κι' ὕστερα γίνονται πικραῖς, φαρμάκι, μυρολόγια.

Πανσέ μου γαλανόλευκε, τὴ χάρη σου, τὸ χρῶμα
Κανεὶς 'σὰν τὴν μαννοῦλα σου δὲν θὰ τὸ καμαρώσῃ,
Κανένας γλυκομίλητο δὲν θὰ σ' ἀνοίξῃ στόμα.
Ἠμπορεῖ ὁ Ἥλιος νὰ καῇ κι ὁ Οὐρανὸς νὰ λυώσῃ,
Μὸ δὲν 'μπορεῖ κανεὶς ποτὲ γιὰ νὰ σοῦ εἰπῇ, Πανσέ μου
«Ἐγὼ 'μαι ἡ μαννοῦλα σου, γύρισε 'μίλησέ μου»!

Ἄχ! ποιὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ 'μπορεῖ νὰ παραλλάξῃ,
Καὶ νὰ μᾶς 'πῇ πῶς μάννα μας εἶναι, χωρὶς νὰ γίνῃ;
Τῆς μάννας φθάνει μιὰ σταλιὰ ἀπάνω μας νὰ στάξῃ,
Κι' εὐθὺς κάθε καῦμὸς κρυτός, καὶ κάθε πόνος σβύνει
Εἶναι Θεός μας κι' Ἐκκλησιὰ 'ς τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μας,
Εἶν' τῆς ζωῆς μας ἡ ζωή, καὶ λάμψι τῆς ματιάς μας.

Πόσαις φοραῖς ἡ ἄμοιρη μαννοῦλα σου τὸ βράδυ
Θαρρεῖ πῶς σὲ κρατεῖ σριγκτὰ 'ς' τὴν ἔρμη ἀγκαλιά της,
Καὶ λακταρεῖ 'ς τὸν ὕπνον της, κι' ἁπλώνει 'ς τὸ σκοτάδι
Νὰ σὲ χορτάσῃ μὲ δροσιὸ μὲ τὰ γλυκὰ φιλιά της,
Μὰ 'κεῖ π' ἀρχίζει καὶ γλυκὰ τραγούδια νὰ σοῦ λέῃ,
Ἄχ! δὲν σ' εὑρίσκει ἡ δύστυχη, καὶ κλαίει, κλαίει, κλαίει.

Μόνον τῆς μάννας ἡ καρδιά, ἐκείνη 'ξεύρει μόνο
Πόσον πονεῖ καὶ καίεται σὰν χάσῃ τὸ παιδί της,
Πικρότερο 'ς τὸν κόσμο αὐτὸν δὲν ἔχει ἄλλον πόνο,
Χίλια κομμάτια γίνεται καὶ σβύνει ἡ ψυχή της·
Ἀλλοίμονο 'ς τὴ μάνν' αὐτὴ π' ὁ θάνατος τῆς πάρῃ
Τὴ φτερωτὴ ἐλπίδα της, τὸ πρῶτο της καμάρι.

Ὠιμένα... εἶνε πειὸ σκληρό, πικρότερο ἀκόμα,
Σὰν τῆς ἁρπάζουνε κρυφὰ καὶ τῆς τὸ πᾶν' 'ς τὰ ξένα,
Τώρα.. ἂς 'πῇ τὸν πόνο της ἀνθρώπου ἄλλου στόμα,
Ἐμένα 'σάστισεν ὁ νοῦς, μοῦ σταματᾷ ἡ πέννα.
Καὶ σμίγω μὲ τὸ δάκρυ της καὶ τὸ δικό μου δάκρυ,
Καὶ πάω νὰ κλάψω μοναχὸς 'ς τοῦ βράχου μου τὴν ἄκρη.

Ἀπὸ τοῦ βράχου τῆς Φρεαττύος, Φεβρουαρίῳ 1887.

Σ. Προσαλέντης ἐχαράξαν. *Διὰ Κ. Γρεύνεμαν Ἀθήνησι.*

ΚΟΜΝΑΣ Ο. ΤΡΑΚΑΣ.

γενν. τῷ 1786 † 4 Φεβρουαρίου 1840